

TÜRKİYE'NİN RUSYA - UKRAYNA SAVAŞI'NDAKİ ARABULUCULUK ROLÜNÜN DEĞERLENDİRİLMESİ

(Araştırma Makalesi)

DOI: <https://doi.org/10.33717/deuhfd.1276271>

Dr. Tayfur YUMUŞAK*

Öz

24 Şubat 2022 tarihinde Rusya'nın Ukrayna topraklarına saldırması üzerine savaşı çıkmıştır. Savaşa, taraflar arasındaki ciddi görüş ayrılıklarının sebep olduğu açıktır. Uluslararası hukuk bakımından ifade etmek gerekirse görüş ayrılıkları; “kuvvet kullanma yasağı”, “önleyici meşru müdafaa”, “self determinasyon hakkı” üzerinde düğümlenmektedir. Türkiye, savaşın başlamasından itibaren aktif ve tarafsız bir dış politika yürütmüş, uyumsuzluğun barışçıl bir şekilde sona erdirilmesi için arabuluculuk faaliyetine girişmiştir. Bu kapsamda Türkiye'nin arabuluculuk faaliyeti bakımından tarafların kabul edeceği bir çözüm planı hazırlaması zorunludur. Bu husus, Birleşmiş Milletler'in uluslararası barış ve güvenliği tesis etme rolünü yerine getiremediği bir dönemde dünya için önem arz etmektedir.

Anahtar Kelimeler

Rusya-Ukrayna Savaşı, Türkiye arabuluculuk girişimi, Kuvvet kullanma yasağı, Önleyici meşru müdafaa, Self determinasyon hakkı

EVALUATION OF TURKEY'S MEDIATION ROLE IN THE RUSSIA – UKRAINE WAR

(Research Article)

Abstract

On 24 February 2022, war broke out after Russia attacked Ukraine. It is clear that the war was caused by serious disagreements between the parties. In terms of international law, disagreements are knotted on the principles of

* Avukat, Hatay Barosu, Hatay (tayfur.yumusak@hotmail.com) ORCID: 0000-0002-7901-5090 (Geliş Tarihi: 18.01.2023-Kabul Tarihi: 21.02.2023) Yazar, eserinin Derginize ait bilimsel etik ilkelere uygun olduğunu taahhüt eder.

“prohibition of use of force” , “preventive self – defence” , “right to self determination”. Turkiye has pursued an active and impartial foreign policy since the beginning of the war and has engaged in mediation activities for the peaceful resolution of the conflict. In this context, it is obligatory that Turkiye prepare a settlement plan that will be accepted by the parties in terms of mediation activities. This issue is important for the World at a time when the United Nations is unable to fulfill its role in establishing international peace and security.

Keywords

Russia-Ukraine War, Turkiye mediation initiative, Prohibition of use of force, Preventive self-defence, Right to self determination

GİRİŞ

Sovyetler Birliği'nin çökmesi üzerine Ukrayna, 24 Ağustos 1991 tarihinde bağımsızlığını ilan etmiştir. Bağımsızlığını ilan etmesine rağmen Ukrayna 2014 yılına kadar siyasi tutum bakımından Rusya'ya yakın hükümetler tarafından idare edilmiş, dış politikasını bunun üzerine şekillendirmiştir¹. Ancak 21 Şubat 2014 tarihinde Rusya'ya yakın olan son Ukrayna devlet başkanı *Viktor Yanukoviç'in* iktidarı devrilmiş, Yanukoviç Rusya'ya kaçmak zorunda kalmıştır². Bu olaydan sonra Ukrayna, Batı bloğuna yanaşmaya başlamış ve dış politikasını bunun üzerine bina etmiştir. Ukrayna'nın dış politikasındaki bu değişim, Rusya ile ilişkilerin gerilmesine neden olmuştur. Bu kapsamda Rusya ilk olarak bu durumu darbe olarak nitelendirerek yeni hükümeti tanımamıştır. Ardından Rus nüfusun yoğun olduğu Kırım'da, Ukrayna karşıtı protestoları kışkırtmış, protestoların sıcak çatışmaya dönüşmesine neden olmuştur. Nihayetinde çatışmaları mazeret göstererek 27 Şubat 2014 tarihinde Kırım'ı işgal etmiştir³. İşgalden sonra Kırım'ın geleceği ile ilgili referandum yapılmış, 16 Mart 2014 tarihinde yapılan referandumdan %96.77 oranında Rusya'ya katılma yönünde netice

¹ “...1991’de bağımsızlığını ilan eden Ukrayna o dönemde siyaseten ikiye bölünmüştür. Bu ayırım aynı zamanda kültürel ve dilsel bir ayırmadır. Genel olarak Ukrayna’nın doğusu Rusça konuşan Rus kökenli ve Rusya yanlısı iken batısı ise daha ziyade Ukraynaca konuşan, Ukrayna kökenli ve Avrupa ülkeleri ile yakınlık isteyen kesimlerden oluşmaktadır”, açıklamalar için bkz. **Acer**, Yücel: “Rusya’nın Ukrayna’ya Saldırısı ve Uluslararası Hukuk”, SETA, Sayı: 330, Yıl: 2022, s. 1, erişim için bkz. P330.pdf (setav.org), (Erişim Tarihi: 12.01.2023); ayrıca bkz. **Sönmez**, A. Sait/**Bıçakcı**, Harun/**Yıldırım**, Cuma: “Kırım Sorunu Bağlamında Rusya-Ukrayna İlişkilerinin Analizi”, International Journal of Social Sciences and Education Research Online, Cilt: 1(3), Yıl: 2015, s. 659.

² “Uluslararası hukuk ile ilgili olarak Ukrayna’nın yakın geçmişinde geride bıraktığı belli başlı süreçler vardır. Belki de en önemli örnekler olarak; Ukrayna’nın 2008 senesinde Kuzey Atlantik Andlaşması Örgütüne (NATO’ya) başvurması, Şubat 2010 tarihinde Viktor Yanukoviç’in cumhurbaşkanı seçilmesiyle bu başvurunun askıya alınması, Avrupa Birliği ile ticaret ve ortaklık müzakerelerinin Kasım 2010 tarihinde askıya alınması ifade edilebilir. Yine, 2014 senesinde Kiev’de Bağımsızlık Meydanı’nda başlayan ve birçok sivilin katıldığı protestolar, Maidan Olayları olarak adlandırılmıştır. Bu protestolarda birçok gösterici hayatını kaybetmiştir. İç karışıklıkların artması üzerine, dönemin Cumhurbaşkanı Viktor Yanukoviç’in ülkeyi terk ettiğine ve Rusya Federasyonu’na kaçtığına ilişkin haberler, o günlerde kamuoyu ile paylaşılmıştır”, açıklamalar için bkz. **Halhallı**, Ozan Emin: “Rusya Federasyonu ve Ukrayna Çatışmasının Uluslararası Hukuk Açısından Kısa Bir Analizi”, Necmettin Erbakan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi (NEÜHFD) Cilt: 5(2) Yıl: 2022, s. 445; **Candan**, Tolga/**Halhallı**, Ozan Emin: “Uluslararası Hukuk Açısından Tahlil Koridoru Andlaşması’nın Kısa Bir Analizi”, Ankara Barosu Dergisi, Sayı: 4, Yıl: 2022, s. 371.

³ **Sönmez/Bıçakcı/Yıldırım**, s. 663.

çıkıştır⁴. Bunun üzerine Kırım meclisi, 17 Mart 2014 tarihinde Kırım Cumhuriyeti'nin bağımsızlığını ilan etmiş ardından Kırım'ın Rusya'ya katılması yönündeki talebini Rusya'ya iletmıştır. Bir gün sonra Rusya devlet başkanı Vladimir Putin'in onayı ile Kırım Rusya'ya katılmıştır⁵. Ancak Birleşmiş Milletler Genel Kurulu, 27 Mart 2014 tarihinde yayınladığı bir karar ile Kırım referandumunun geçersiz olduğunu açıklamıştır⁶.

Kırım'ın Rusya'ya katılmasından sonra Ukrayna'nın doğusundaki Rus nüfusunun yoğun olduğu Donetsk ve Luhansk bölgelerinde protesto gösterileri başlamıştır. Rusya, Donbas olarak anılan bu bölgede var olan gerginliği tırmandırarak, bu kapsamda protestoculara yardım sağlamıştır⁷. Protestolar, Ukrayna'dan ayrılıp Rusya'ya katılma yönünde tezahür etmiş; bunun ilk adımı olarak Donetsk ve Luhansk Halk Cumhuriyeti adında bağımsız cumhuriyetler ilan edilmiştir. İlan neticesinde Ukrayna ile ayrılıkçılar arasında sıcak çatışmalar başlamış ve bu olay uluslararası bir mesele haline gelmiştir. Çatışmaları durdurmak ve ateşkes ilan etmek amacıyla Rusya, Ukrayna ve Donetsk Halk Cumhuriyeti ile Luhansk Halk Cumhuriyeti temsilcileri bir araya gelmiş, ardından "*Minsk Protokolü*" imzalanmıştır. Bu protokol ateşkesi hedeflemede başarılı olamamış ve çatışmaları durduramamıştır⁸. Donbas bölgesinde meydana bu gelişmeler, Rusya ile Ukrayna ilişkilerinin gerilmesinin bir diğer sebebinin oluşturmuştur.

Rusya ile Ukrayna arasında gerilen ilişkilerin savaş boyutuna evrilmesi, Ukrayna ile NATO arasında meydana gelen yakınlaşma neticesinde olmuştur. 21 Şubat 2014 tarihinde Viktor Yanukoviç iktidarının devrilmesinden sonra Ukrayna, dış politikasını Rusya üzerine değil Batı bloğu üzerine inşa etmeye başlamış, bu kapsamda adımlar atmıştır. 21 Nisan 2019 tarihinde iktidara gelen *Volodimir Zelenski*, Ukrayna'nın NATO'ya katılması konusunda ciddi girişimlerde bulunmuştur⁹. Buna karşılık Rusya, Ukrayna'nın bu

⁴ Halhallı, s. 445.

⁵ Candan/Halhallı, s. 371.

⁶ Birleşmiş Milletler Genel Kurulu: "Ukrayna'nın Toprak Bütünlüğü", 68/262 Karar, 1 Nisan 2014 Tarih, 5. Paragraf, erişim için bkz. Microsoft Word - N1345517.doc (un.org), (Erişim Tarihi: 12.01.2023).

⁷ Sönmez/Bıçakçı/Yıldırım, s. 663.

⁸ Candan/Halhallı, s. 372; Halhallı, s. 446.

⁹ "Nisan 2019 seçimleri sonucunda, Ukrayna'nın Cumhurbaşkanı Volodimir Zelenski olmuştur ve Haziran 2021 tarihinde Ukrayna'nın NATO üyeliğine kabulü için girişimlerde bulunmuştur. Bu durum neticesinde Ukrayna'nın Avrupa Birliği ile yakınlaşması, NATO üyeliğini talep etmesi ve ABD ile bu yönde ikili ilişkilerde bulunması nedeniyle Rusya Federasyonu - Ukrayna ilişkileri olumsuz anlamda etkilenmiştir. Bu gelişmelerle bağlantılı olarak da NATO ve Rusya Federasyonu arasında 2014 senesinden bugüne

tercihinin, kendisine yönelecek bir saldırıya zemin hazırladığını ve bu kapsamda tehdit altında olduğunu iddia etmiş, Ukrayna'dan bu yakınlaşmayı sona erdirmesini talep etmiştir¹⁰. Bu talep Ukrayna tarafından kabul görünce Rusya ilk hamle olarak 21 Şubat 2022 tarihinde Luhansk ve Donetsk Halk Cumhuriyetlerini bağımsız birer devlet olarak tanımış, ertesi gün ateşkes hükümleri ihtiva eden Minsk Protokolü'nü feshettiğini duyurmuştur¹¹. Ardından 24 Şubat 2022 sabahı Ukrayna'yı işgale başlamıştır.

24 Şubat 2022 tarihinde başlayan savaş, bu makalenin yazıldığı dönemde neredeyse birinci yılını doldurmak üzeredir. Türkiye, savaşın başlangıcından itibaren gerek Rusya gerek Ukrayna ile ilişkilerini kesmemiş, iki devlet arasında arabuluculuk faaliyeti kapsamında uyuşmazlığı sona erdirmeye gayret etmiştir. Bu makale içerisinde öncelikle uluslararası hukuk kapsamında arabuluculuk uygulamasına ardından Türkiye'nin yürütmüş olduğu arabuluculuk faaliyetlerine değinilecektir.

I. ULUSLARARASI HUKUK UYGULAMASINDA ARABULUCULUK

A. Arabuluculuğun Tanımı, Kapsamı ve Tercih Edilme Sebebi

Birleşmiş Milletler Şartı'nın 33. maddesine göre uluslararası uyuşmazlıkların çözüm yolları sıralanmıştır. Bunlar diplomatik (siyasi ya da yargı dışı) ve hukuki (yargısal) çözüm yolları olarak ikiye ayrılabilir¹². Makalemizin çalışma konusu olan arabuluculuk, diplomatik bir çözüm yoludur. Bu kapsamda arabuluculuk, uyuşmazlığa taraf olmayan üçüncü kişi veya kişilerin uyuşmazlığın sona erdirilmesi için çözüme varma faaliyetlerini içeren bir kurum olarak tanımlanabilir¹³. Tanımı somutlaştırmak gerekirse, arabu-

kadar uluslararası topluma yansayan birçok anlaşmazlık gündeme gelmiştir.”, açıklamalar için bkz. **Halhallı**, s. 446; **Candan/Halhallı**, s. 372.

¹⁰ **Güler**, Mehmet Çağatay: “Rusya-Ukrayna Krizinin Savaşa Evrilen Süreci Sahadaki Durum ve Olası Senaryolar”, SETA, Sayı: 331, Yıl: 2022, s. 2, erişim için bkz. P331.pdf (setav.org) P332.pdf (setav.org), (Erişim Tarihi: 12.01.2023).

¹¹ **Acer**, s. 2.

¹² Diplomatik (siyasi ya da yargı dışı) çözüm yolları; görüşme, soruşturma, arabuluculuk, uzlaştırmadır. Hukuki (yargısal) çözüm yolları ise hakem ve mahkemedir, bkz. **Birleşmiş Milletler Şartı** 33. madde.

¹³ Doktrindeki bir tanıma göre “*arabuluculuk, bir üçüncü devletin, uluslararası örgütün ve ender olarak bir bireyin bir uyuşmazlığa taraf devletlere görüşmelerde bulunmalarında ve uyuşmazlıklarını çözmede yardımcı olmak üzere görüşmelere kendisinin de katılması suretiyle hizmetlerini sunmasıdır*”, bkz. **Pazarıcı** Hüseyin: Uluslararası Hukuk, Seçkin Yayınevi, Ankara 2018, s. 492; Birleşmiş Milletler tarafından yayımlanan Etkin Arabuluculuk Rehberi'nde yapılan tanımlamaya göre arabuluculuk: “*üçüncü bir tarafın, iki ya*

lucu konumundaki kişi üçüncü kişidir, uyuşmazlığın tarafı değildir. Taraflar arasında var olan uyuşmazlığı sunacağı tekliflerle çözüme kavuşturmayı ve barışçıl şekilde sona erdirmeyi amaçlar. Bu amaca ulaşmak için arabulucu, tarafları bir araya getirerek müzakere ortamı sağlar; aynı zamanda tarafların görüşleri üzerinden bir çözüm planı geliştirir¹⁴.

Arabuluculuk, diğer diplomatik (siyasi ya da yargı dışı) çözüm yollarından bazı farklara sahiptir. Bu kapsamda diplomatik çözüm yollarından görüşme, uyuşmazlığın taraflarının bir araya gelerek uyuşmazlığı çözme amaçlarını içeren bir yöntemdir¹⁵. Arabuluculuktan farklı olarak üçüncü bir kişinin varlığı söz konusu değildir¹⁶. Dostça girişim, üçüncü bir kişinin çözüm sağlanması için uyuşmazlığın taraflarını bir araya getirme çabalarını içeren bir yöntemdir¹⁷. Arabuluculuktan farklı olarak üçüncü kişinin görevi tarafları bir araya getirmekle sınırlıdır. Daha açık bir ifade ile dostça girişimde bulunan üçüncü kişi, taraflar arasında gerçekleşen görüşme sürecinde

da daha çok tarafa, kendi rızalarıyla, bir çatışmayı önlemek, yönetmek ya da çözmek için, karşılıklı kabul edilebilir mutabakatlar geliştirmelerine yardım ederek yardımcı olduğu bir süreçtir", bkz. Ek-1-BM_Etkin_Arabuluculuk_Rehberi_Turkce.pdf (mfa.gov.tr); Başka tanımlamalar için bkz. **Akince** Bora: "Uluslararası Hukukta Çözüm Mekanizmaları ve Uluslararası Hukukta Uygunluğun Sağlanması Mekanizmaları: Karşılaştırmalı Bir Analiz", Kırklareli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt 10(1), Yıl: 2021, s. 102; **Kaya**, İslam Safa: "Uluslararası Örnekler Çerçevesinde Uluslararası Uyuşmazlıkların Barışçı Çözüm Yolları", Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi, Cilt: 7(2/1), Yıl: 2017, s. 155; **Öğütçü**, Büşra: Barışı İnşa Sürecinde Bir Çatışma Çözüm Stratejisi Olarak Uluslararası Arabuluculuk: Bosna Hersek ve Dağlık Karabağ Örnekleri, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı Uluslararası İlişkiler Bilim Dalı Doktora Tezi, Bursa 2022, s. 9; **Topaloğlu**, Fatih: Avrupa Birliği'nin Uluslararası Arabuluculuk Rolü: Kosova ve Gürcistan Örnekleri, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Avrupa Birliği ve Uluslararası Ekonomik İlişkiler Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2021, s. 7; **Turhan**, Rabia: Cezayir'in Mali'deki 2012 Krizine Yönelik Arabuluculuk Faaliyetleri, İstanbul Medeniyet Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2022, s. 11; **Eren**, M. Yusuf: Uluslararası Uyuşmazlıkların Çözümünde Arabuluculuk Yöntemi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Konya 2014, s. 46.

¹⁴ **Ünyılmaz**, Habip: Uluslararası Toplumda Uyuşmazlıkların Diplomatik Yollarla Çözümü, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı Milletlerarası Hukuk Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Bursa 2016, s. 85; **Akince**, s. 102; **Eren**, s. 46.

¹⁵ **Acer**, Yücel/**Kaya**, İbrahim: Uluslararası Hukuk Temel Ders Kitabı, Seçkin Yayınevi, Ankara 2015, s. 428.

¹⁶ **Akince**, s. 102.

¹⁷ **Acer/Kaya**, s. 429.

yer almaz¹⁸. Uzlaştırma, taraflar arasındaki uyuşmazlığın üçüncü kişiler tarafından tespit edilmesini, soruşturulmasını ve elde edilen bilgilere göre çözüm içeren rapor hazırlanmasını kapsayan bir yöntemdir¹⁹. Uzlaştırma, genellikle komisyonlar aracılığıyla işletilmektedir. Arabuluculukta, tarafların görüşlerini yakınlaştırmak suretiyle bir çözüme ulaşmak söz konusu iken teknik anlamda uzlaştırmada ise bir çözüm önerisinin sunulması söz konusudur²⁰. Buna rağmen arabuluculuk ile uzlaştırma arasında kesin çizgilerle sınır çizmek mümkün görünmemektedir.

Arabuluculuk, uluslararası uygulamadan ortaya çıkmıştır²¹. Ardından uluslararası metinlerde kendisine yer bulmuştur. Özellikle 1899 ve 1907 tarihli Lahey Konferanslarında kabul edilen “*Uluslararası Uyuşmazlıkların Barışçıl Çözümü Sözleşmesi*” (bundan sonra Lahey Sözleşmesi olarak anılacaktır) ile 1948 tarihli “*Bogota Barışçı Çözüm Konusunda Amerikan Andlaşması*”nda detaylı şekilde ele alınmıştır²². Uluslararası örgütler de arabuluculuk üzerine düzenlemeler yapmışlardır. Bu kapsamda Milletler Cemiyeti Misakı'nda üye devletlerin, kuvvet kullanmaksızın barışçıl yollara başvurabilecekleri hüküm altına alınmıştır²³. Bu hüküm ile Milletler Cemiyeti, arabuluculuğu teşvik etmiştir. Birleşmiş Milletler Şartı'nda kuvvet kullanımı yasaklanırken aynı zamanda üye devletlerin arasında meydana gelebilecek uyuşmazlıkların barışçıl yollarla çözülmesi mecburi tutulmuştur²⁴. Aynı Şart içerisinde barışçıl çözüm yolları arasında arabuluculuk da sayılmıştır²⁵.

Uyuşmazlığın taraflarını arabuluculuk sürecine yönelmeye iten çeşitli sebepler vardır. Bu sebeplere şu şekilde değinilmelidir:

- Arabuluculuk zamandan tasarruf sağlar. Bir diplomatik (siyasi ya da yargı dışı) çözüm yolu olan arabuluculuk, hukuki (yargısal) çözüm yollarına göre daha hızlı, kolay, pratik ve ucuzdur²⁶.

¹⁸ Akıncı, s. 102.

¹⁹ Acer/Kaya, s. 430.

²⁰ Acer/Kaya, s. 430.

²¹ “*Arabuluculuk, devletlerarası uygulamada köklü bir geçmişe sahiptir*”, açıklamalar için bkz. Kiraz, Sami: “Uluslararası Arabuluculuğa Dair Değişen Yaklaşımlar ve Türkiye'nin Arabuluculuğun Dönüşümündeki Rolünün İncelenmesi” Akdeniz İİBF Dergisi, Cilt: 20(2), Yıl: 2020, s. 227; ayrıca bkz. Ünyılmaz, s. 86; Eren, s. 50; Öğütçü, s. 8.

²² Arabuluculuk, uluslararası uygulamanın sonucu olup yapılan andlaşmalar çoğunlukla teamülün tedvinini sağlamıştır, bkz. Pazarıcı, s. 493.

²³ Milletler Cemiyeti Misakı 13 ve 15. maddeler.

²⁴ Birleşmiş Milletler Şartı 2. madde 3 ve 4. fıkralar.

²⁵ Birleşmiş Milletler Şartı VI. Bölüm 33. madde.

²⁶ “Bazı uyuşmazlıklar dava yolu için çok karışık, maliyetli ve uzun bir sürece ihtiyaç duyabilir. Bu durumda arabuluculuk daha etkili ve makul bir çözüm olasılığı sunabilir.

- Arabuluculuk sürecini yöneten arabulucu, uzman birisidir²⁷. Uyuşmazlık konusunu, uyuşmazlığa dair tarafların görüşlerini/tezlerini, bu uyuşmazlığın ne şekilde çözüleceğini ve tarafların çözüme ilişkin yaklaşımlarını bilen birisidir.

- Arabuluculuk süreci, tarafların müşterek iradesi ile başlar, aynı şekilde taraflardan en az birisinin iradesi ile sona erer. Arabuluculuk kapsamında sunulan çözüm teklifleri bağlayıcı değildir. Tekliflerin bağlayıcı olabilmesi, ancak tarafların müşterek iradesi ile mümkündür²⁸.

- Arabuluculuk sürecinde gizlilik esastır²⁹. Gizlilik, tarafların herhangi bir baskı altında kalmadan kendilerini rahat bir şekilde ifade etmelerine hizmet eder. Bu haliyle çözüme hızlı ve kolay bir şekilde ulaşılabilir³⁰.

Uyuşmazlığın taraflarını arabuluculuk sürecine iten sebepler bunlar olmakla birlikte uygulamada taraflar; “*askeri olarak yenilemem, derinleşen uyuşmazlığın daha fazla sürdürülemez olması, müttefik edinme ve iç siyasi kaygılar*” gibi nedenlerle arabuluculuğa başvurumaktadırlar³¹. Zira uyuşmazlık ile itibar kaybetmek yerine kontrolü kendi ellerinde olan arabuluculuk sürecine başvurmak bir anlamda taraflara itibarlarını koruma fırsatı sunmaktadır.

Bununla birlikte arabulucu olan üçüncü tarafı da bu süreç içerisinde yer almaya iten bazı sebepler vardır³². *İlk olarak*, taraflar arasında sürmekte olan uyuşmazlık, arabulucunun kendi çıkarlarını tehdit ediyor olabilir. Arabulucu; taraflarla olan ilişkileri veya bölgesel dengeleri tehdit altındaysa, uyuşmazlığın çözüme kavuşturulmasını ister, bunun için arabuluculuk faaliyetini yürütür. *İkinci olarak*, uyuşmazlığın çözüme kavuşturulması arabulucunun

Çözüm için geç kalınmış uyuşmazlıklar, hem taraflar hem de taraf olmayan sınır ve müttefik devletler için daha büyük sorunlar oluşturabilir, uyuşmazlığın daha fazla büyümesine veya başka devletlerin de çatışmaya dâhil olmasına neden olabilir”, açıklamalar için bkz. Kaya, s. 155, ayrıca bkz. Turhan, s. 20.

²⁷ Eren, s. 96; Turhan, s. 21.

²⁸ “*Dava ve tahkim gibi diğer uyuşmazlık çözüm yollarında uyuşmazlığın tarafları bir kararın verilmesinde üçüncü tarafa güvenirken, arabuluculuk yönteminde arabulucu, tarafları bir karara varmaya zorlamaksızın yaratıcı ve işbirlikçi bir çözümü bulmaya davet eder. Sürece ve çözüme tarafların aktif katılıyor olması varılan olası bir anlaşmaya bağlılıklarını da etkiler. Anlaşmaya varılmaması halinde tarafların kayıpları olmamaktadır. Bu yöntem tüm taraflara kazançlı çıkabilecekleri bir çözüm olasılığı sunar”, ayrıca bkz. Pazarıcı, s. 493; ayrıca bkz. Eren, s. 96; Turhan, s. 21.*

²⁹ Turhan, s. 21.

³⁰ Eren, s. 98.

³¹ Ünyılmaz, s. 87.

³² Ünyılmaz, s. 87.

bölgesel veya küresel etkisini genişletme amacına hizmet edebilir. Bu kapsamda arabulucu, uyuşmazlığın taraflarıyla olan ilişkilerini güçlendirmek ve etki alanını genişletmek için arabuluculuğu bir araç olarak kullanabilir. Sebepsiz arabuluculuk olmaz zira arabuluculuk masraflı ve meşakkatli bir yoldur. Buna rağmen üçüncü kişi, çabalarına değer nitelikte bir çıkar elde edecekse uyuşmazlığın taraflarına arabuluculuk teklif eder. Bu gibi hususlar, üçüncü tarafı arabulucu olmaya iten sebepler arasında gösterilebilir.

B. Arabuluculuğun Başlaması ve Sona Ermesi

Arabuluculuğun konusunu her uyuşmazlık değil ciddi uyuşmazlıklar oluşturur³³. Böyle bir uyuşmazlığın varlığı halinde arabuluculuk süreci, tarafların talebi ile başlayabileceği gibi üçüncü kişi veya kişilerin teklifi ile de başlayabilir³⁴. Bunun yanı sıra önceden yapılmış bir anlaşma ile taraflar zorunlu arabuluculuk sürecini öngörmüş olabilirler³⁵. Örneğin; 1856 “*Paris Barış Andlaşması*” ve 1878 “*Berlin Andlaşması*” ile Osmanlı İmparatorluğu bir uyuşmazlığın ortaya çıkması halinde zorunlu arabuluculuğu kabul etmiştir³⁶.

Arabulucu, uyuşmazlığa taraf olanların müşterek iradesi ile seçilir³⁷. Tarafların müşterek iradesini alamayan üçüncü kişi, uyuşmazlık kapsamında arabuluculuk faaliyetine girişemez³⁸. Bu durum, taraflara uyuşmazlığın kontrolünü ellerinde tutma fırsatı verir³⁹.

Arabulucu, tek kişi olabileceği gibi birden fazla kişi de olabilir. İlk durumda “*münferit arabuluculuk*”, ikinci durumda “*müşterek arabuluculuk*” söz konusudur⁴⁰. Uyuşmazlığın tarafları dışında üçüncü bir kişi olan arabulucu; devlet⁴¹, uluslararası örgüt⁴² ya da gerçek kişi⁴³ olabilir.

³³ Lahey Sözleşmesi 2. madde

³⁴ Lahey Sözleşmesi 3. madde; “*Her hâlikârda arabuluculuğun uyuşmazlık taraflarınca kabul edilmesi gerekecektir; arabuluculuk zorla veya taraf iradesi olmadan işletilemez*”, bkz. Ünyılmaz, s. 86; Kaya, s. 156; Pazarcı, s. 493.

³⁵ Pazarcı, s. 494; Kaya, s. 156.

³⁶ Ünyılmaz, s. 87.

³⁷ Bogota Andlaşması 11. madde; aynı zamanda bkz. Ünyılmaz, s. 86; Topaloğlu, s. 10.

³⁸ Bogota Andlaşması 11. madde; Lahey Sözleşmesi 3. madde.

³⁹ Lahey Sözleşmesi 6. madde.

⁴⁰ Ünyılmaz, s. 86.

⁴¹ Dönemin Amerika Birleşik Devletleri Başkanı T. Roosevelt'in 1904-1905 arasında gerçekleşen Rus - Japon Savaşı'nı sona erdirmeye yönelik girişimi bu kapsamda sayılabilir, bkz. Ünyılmaz, s. 91; Amerika Birleşik Devletleri Dışişleri Bakanı Henry Kissinger, 1973 yılında meydana gelen üçüncü Arap - İsrail savaşının sona erdirilmesi için arabu-

Arabuluculuk faaliyetlerinin başlatılması için doğru zamanın belirlenmesinde “olgunluk” kavramı kullanılmaktadır⁴⁴. Olgunluk kavramı ile tarafların uyuşmazlık çözümüne en fazla istekli oldukları an kastedilmektedir. Şu halde taraflar isteksizse, henüz olgunluk aşaması söz konusu değildir. Bu isteksizliğin muhtelif sebepleri olabilir. Bu kapsamda taraflar, arabuluculuk sürecinin, kabul edemeyecekleri bir sonuçla neticelenmesi ihtimali nedeniyle isteksiz olabilirler. Bunun yanı sıra taraflar, arabuluculuk sürecini başlattıklarında tarafı oldukları uyuşmazlık, uluslararası bir mesele haline dönüşeceği için isteksiz olabilirler. Nihayetinde taraflar, uyuşmazlığı kazanacaklarına ya da taviz verme zamanının henüz gelmediğine dair bir inanca sahiplerse, isteksiz olabilirler. Taraflar, ancak uyuşmazlığı sürdürmek, onu sona erdirmekten daha maliyetli hale geldiğinde bunu kabul ederler. Örneğin, arabuluculuk neticesinde cazip bir andlaşmaya varılması, uyuşmazlığın sona erdirilmesi ve arabulucunun taraflar üzerinde etkisi olduğu düşüncesi gibi ihtimallerin varlığı halinde taraflar arabuluculuk sürecine razı olurlar⁴⁵. Bu tespitler, genelleme niteliğinde olup kesin bir yargı neticesi vermez. Bu sebeple her somut uyuşmazlığın kendine özgü şartları dikkate alınarak olgunluk tespitinin yapılması gerekmektedir.

Arabulucunun görevi, arabulucu tarafından sunulan çözüm teklifinin kabul edilmediğinin beyan edilmesi ile sona erer⁴⁶. Görevin sona ermesi için tarafların müşterek iradesine gerek yoktur, uyuşmazlığa taraf olanlardan en az birisinin rıza göstermemesi halinde arabuluculuk süreci sona erer.

C. Arabuluculuğun Nitelikleri

Arabuluculuktan söz edebilmek için bazı temel ilkelerin bulunması gereklidir. Bu temel ilkeler şu şekildedir:

luculuk faaliyeti yürütmüştür, bkz. **Eren**, s. 68; **Öğütçü**, s. 19; ayrıca bkz. **Topaloğlu**, s. 25.

⁴² Örnekler için bkz. **Eren**, s. 77; ayrıca bkz. **Öğütçü**, s. 19; **Topaloğlu**, s. 27.

⁴³ Gerçek kişi bir devlet ya da uluslararası örgüt adına da hareket edebilir. Ancak burada kastedilen; bunlardan bağımsız, kendi başına hareket eden gerçek kişidir. Örneğin *Alexander Paul Hare*, Kıbrıs'ta Türk ve Yunan tarafları arasındaki ilişkilerin düzelmesi için arabuluculuk faaliyetlerinde bulunmuştur, bkz. **Ünyılmaz**, s. 94; **Eren**, s. 80; **Topaloğlu**, s. 23.

⁴⁴ **Eren**, s. 100; **Öğütçü**, s. 40.

⁴⁵ “Tarafların birbirleriyle doğrudan iletişimi kurmaya veya uyuşmazlık konusuna ilişkin konularında değişikliğe gitmeye yanaşmadıkları ve uyuşmazlığın çıkmaza girerek sürüncemede kaldığı zamanlarda arabuluculuğun işletildiği gözlenmektedir”, bkz. **Ünyılmaz**, s. 87; ayrıca bkz. **Öğütçü**, s. 40.

⁴⁶ **Lahey Sözleşmesi** 5. madde

• Arabulucu, uyuşmazlığın tarafları dışında 3. bir kişi olmalıdır. Üçüncü kişi; bir devlet, bir uluslararası örgüt, ender de olsa bir gerçek kişi olabilir⁴⁷.

• Arabulucu tarafsız olmalıdır. Arabulucunun tarafsızlığı, sonuç üzerinde menfaatinin bulunmaması anlamına gelir⁴⁸. Bu noktada, tarafsızlık üzerine doktrinde iki görüş bulunmaktadır. Bu görüşler arabulucunun uyuşmazlığın çözümüne katkısı üzerinden şekillenmektedir. Birinci görüşe göre, arabulucunun tarafsızlığı başarılı bir arabuluculuk için şarttır⁴⁹. Zira tarafsız arabulucu, uyuşmazlığın taraflarınca kolayca benimsenir. Bu suretle güven oluşur ve güven ortamı ile arabuluculuk faaliyeti başarı ile neticelenir. İkinci görüşe göre tarafsızlık vazgeçilmez bir şart değildir⁵⁰. Ancak tarafsızlığın şart görülmemesi, arabulucunun yalnızca bir tarafın tezini savunup diğerinin çıkarlarını göz ardı etmesi anlamına gelmez. Burada kastedilen şudur; arabulucunun taraflardan birisi ile olan yakınlığı, iletişimi, ilişkileri uyuşmazlığın çözümüne katkı sağlayabilir⁵¹. Zira arabulucunun başarısı, taraflar üzerinde baskı oluşturabilecek güç üzerinden değerlendirilmelidir. Örneğin; Cezayir, Amerika Birleşik Devletleri ile İran arasında meydana gelen Rehineler Krizi'nde Amerika Birleşik Devletleri tarafından arabulucu olarak kabul edilmiştir. Ancak bu kabul, Cezayir'in tarafsız olmasından ötürü yapılmamıştır.

⁴⁷ Eren, s. 70.

⁴⁸ Ögütçü, s. 21.

⁴⁹ Wallenstein Peter/ Svensson Isak: "Talking Peace: International Mediation in Armed Conflicts", Journal of Peace Research, Cilt: 51(2), Yıl: 2014, s. 316; Kleiboer, Marieke: "Understanding Success and Failure of International Mediation", Journal of Conflict Resolution, Cilt: 40(2), Yıl: 1996, s. 369; Bu görüş kapsamında örnek vermek gerekirse, "2009 yılında Suriye ile İsrail arasında yaşanan uyuşmazlık neticesinde İsrail Başbakanı Benjamin Netanyahu, Suriye ile barışa yönelik görüşmeleri ön koşulsuz olarak yeniden başlatmaya niyetli olduklarını, ancak bu konuda Türkiye'nin Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan'ı tarafsız bir arabulucu olarak görmediklerini belirtmiş ve ille de bir arabulucu gerekiyorsa, bunun Fransa olmasını tercih ettiklerini söylemiştir", bkz. Eren, s. 81.

⁵⁰ Bu görüş için bkz. Bercovitch, Jacob/Anagnoson, J. Theodore/Wille, Donnette L.: "Some Conceptual Issues and Empirical Trends in The Study Of Successful Mediation In International Relations", Journal of Peace Research, Cilt: 28(1), Yıl: 1991, s. 12; Zartman, I. William/Touval, Saadia: "International Mediation: Conflict Resolution and Power Politics", Journal of Social Issues, , Cilt: 41(2), Yıl: 1985, s. 36 vd.; Kleiboer, s. 370 vd.

⁵¹ "İsrail ile Mısır arasında 1977-1978 yıllarında Camp David sürecinde yürütülen görüşmelerde, her iki tarafa eşit mesafede olmadığı açıkça söylenebilecek olan ABD Başkanı Jimmy Carter'in arabulucu olarak kabul edilebilmesi ve yürütülen arabuluculuk çalışmaları neticesinde görüşmelerin sonuca varmış olması bu husustaki en iyi örnekler arasında sayılmaktadır", açıklamalar için bkz. Topaloğlu, s. 12.

mıştır. Aksine Cezayir, İran'a ve O'nun rejimine yakın bir devlettir. Bu yakınlığın; rehinelerin serbest bırakılması üzerinde etkisi olacağı düşüncesiyle, Cezayir arabulucu olarak kabul edilmiştir⁵².

- Arabulucunun önerileri bağlayıcı değildir. Arabulucunun uyuşmazlığa sağlayacağı katkı tavsiye niteliğinde olup bağlayıcı değildir⁵³. Arabuluculuğu yargısal yollardan ayıran en önemli özellik budur. Bu kapsamda arabuluculuk süreci, uyuşmazlığın çözüme kavuşturulması ve barışçıl şekilde sona erdirilmesi için taraflara hizmet sunulmasından ibarettir⁵⁴.

- Arabuluculuk, gönüllü yürütülen bir süreçtir. Uyuşmazlığa taraf olan kişilerin gönülsüz olduğu bir arabuluculuk süreci başarılı olamaz⁵⁵. Bu kapsamda uyuşmazlığın tarafları; arabuluculuk sürecine başvurmak veya üçüncü kişilerin arabuluculuk tekliflerini kabul etmek zorunda değildir. Arabuluculuğun “gönüllülük” unsuru, üçüncü kişi konumundaki arabulucu içinde geçerlidir. Üçüncü kişi, uyuşmazlık için arabuluculuk teklif etmek zorunda değildir. Aynı zamanda uyuşmazlığın taraflarından gelecek arabuluculuk tekliflerini kabul etmek zorunda da değildir⁵⁶.

- Arabuluculukta karşılıklı anlaşmaya dayalı çözüm esastır. Bu kapsamda arabulucu, “*tarafların çatışan iddia veya taleplerini uzlaştırmak ve tarafların birbirlerine karşı sahip olabilecekleri kini yahut gücenkliği yaştırma görevini*” amaç edinmiştir⁵⁷. Aynı şekilde arabulucu, “*uyuşmazlık*

⁵² Eren, M. Yusuf: Teoride ve Uygulamada Uluslararası Arabuluculuk, Adalet Yayınevi, Ankara 2016, s. 121; Topaloğlu, s. 13; Turhan, s. 15.

⁵³ Lahey Sözleşmesi 6. madde

⁵⁴ “Görevi bir kolaylaştırıcı olarak açıklanan arabulucunun süreç içerisinde edindiği birtakım roller vardır. Bunlar; taraflar arası iletişimi sağlayan organizatör, bilgi alışverişini yöneten bir iletişim direktörü, uyuşmazlıkları çıkmazdan kurtaran ve müzakereleri şekillendiren bir rehber, uzlaşmaya ikna eden çözümün teşvikçisi ve tarafların birbirlerini anlaşmasında aktif rol oynayan bir dinleyicidir”, Turhan, s. 16.

⁵⁵ “Örneğin, 1993 yılında Ruanda hükümeti ile Ruanda Vatansız Cephesi arasında yapılan Arusha Andlaşması, uluslararası baskının sonucu olarak yapılan arabuluculuk faaliyeti sonrasında imzalanmıştır. Bu psikolojik baskı durumu, tarafların rızası olmasına rağmen andlaşmayı imzalamaya itmiştir. Andlaşmadan bir yıl sonra bir Hutu olan Devlet Başkanının uçağının düşürülmesi, ülke genelinde yaşanan soykırımın tetikleyicisi olmuştur. Böylece karşılıklı rızaya dayanmayan arabuluculuk faaliyetlerinin başarıyla sonuçlanmayabileceği daha iyi anlaşılmuş olmaktadır”, açıklamalar için bkz. Eren, s. 83; ayrıca bkz. Topaloğlu, s. 10.

⁵⁶ Arabulucunun süreci gönüllü yürütmesi, bu süreçte bir çıkarı bulunmadığı anlamına gelmez. Bu çıkar; küresel anlamda ekonomik ve siyasi istikrarın korunması, arabulucunun ulusal ve uluslararası nüfuzunu güçlendirme isteği gibi sebeplerden kaynaklanabilir, bkz. Turhan, s. 18.

⁵⁷ Lahey Sözleşmesi 4. madde.

taraflarının arasındaki zıtlaşmanın en basit şekilde ve doğrudan çözülmesi için yardımcı olmak ve taraflar için kabul edilebilir bir çözüm arayışına girmek” durumundadır⁵⁸. Arabuluculukta amaç, uyuşmazlık konusunun tarafların razı olacağı şekilde çözülmesi ve çözüm sürecinin kolaylaştırılmasıdır⁵⁹. Süreç tamamen uyuşmazlığa taraf olanların iradesi ile şekillendiğinden ötürü tarafların karşılıklı menfaatlerini temin eden bir çözüm esastır⁶⁰. Yargısal yollarda, bir taraf kazanıp diğeri kaybederken; arabuluculukta her iki tarafın taleplerini karşılayan bir çözüm yolu amaçlanır.

- Arabuluculuk süreci gizlidir. Gizlilik, tarafların sürece güven duymasını sağlar. Zira taraflar, gizli yürüyen bir süreçte arabulucuya talep ettiği bilgileri ve desteği sunmaya hazırdırlar. Ancak sürecin gizli olmaması halinde, tarafların uzlaşmak için verdikleri taviz açığa çıkacağı için bu durum tarafları ulusal ve uluslararası mecrada zora sokabilir⁶¹. Şu halde gizliliğin tesis edilmesi, tarafların taleplerini rahatça ileri sürmelerine ve müzakere ortamının başarıya ulaşmasına hizmet eder.

II. TÜRKİYE’NİN ARABULUCULUK FAALİYETİ

A. Türkiye Arabuluculuk Vasfını Haiz midir?

Türkiye, uluslararası barış ve güvenliği tehdit eden uyuşmazlıkların barışçıl yollarla çözülmesi için arabuluculuk deneyimine sahip tecrübeli bir devlettir⁶². Bu kapsamda Türkiye; 2005 yılında Lübnan hükümeti ile

⁵⁸ **Bogota Andlaşması** 12. madde.

⁵⁹ Taraflar arasında iletişimi sağlamak, müzakere ortamı hazırlamak, uyuşmazlığı tespit etmek, uyuşmazlığın çözümü için yol haritası belirlemek başlıca görevidir, bkz. **Ünyılmaz**, s. 90; **Eren**, s. 90.

⁶⁰ **Lahey Sözleşmesi** 6. madde.

⁶¹ “Taraflar, gizliliğe dair bir şüphe duyarlarsa arabulucuya ihtiyaç duyduğu bilgileri vermekten kaçınılabirler”, bkz. **Turhan**, s. 19.

⁶² “Türkiye söz konusu öncü rolünü, sahadaki arabuluculuk faaliyetleri, Birleşmiş Milletler (BM), Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT) ve İslam İşbirliği Teşkilatı (İİT) çerçevesinde başlattığı müstakil girişimlerdeki eş-başkan konumu; evsahipliği yaptığı uluslararası Arabuluculuk Konferansları serisi; Arabuluculuk Sertifika Programı dâhil katmanlı ve çeşitli bir girişim mimarisıyla yürütmektedir. ... Irak, Lübnan ve Kırgızistan’da iç uzlaşının sağlanmasına yönelik gayretlerimiz, Balkanlar’ın kalıcı barış ve istikrar ortamına kavuşması için Bosna-Hersek, Sırbistan ve Hırvatistan’ın katılımıyla başlattığımız iki ayrı üçlü işbirliği süreci, aynı şekilde Afganistan’da barış ve güvenliğin temini bakımından önemli bir role sahip Pakistan’la birlikte hayata geçirdiğimiz üçlü işbirliği mekanizması ile bölgesel sahiplenme ilkesi temelinde hayata geçirdiğimiz “Asya’nın Kalbi - İstanbul Süreci”, İsrail ile Suriye arasındaki dolaylı görüşmelerde oynadığımız rol, İran’ın nükleer programına ilişkin sorunun barışçı şekilde ve diyalog yoluyla çözümlenmesi için gayretlerimiz, Somali ve Somaliland arasındaki

Hizbullah arasında, 2008 yılında Suriye ile İsrail arasında, 2010 yılında Amerika Birleşik Devletleri ile İran arasında, 2010 yılında Kırgızistan'da, 2010 yılında Somali'de, 2011 yılında Filistin'de El Fetih ile Hamas arasında, 2011 yılında Sudan ve Eritre'de, 2012 yılında Filipinler Hükümeti ile Moro İslami Kurtuluş Cephesi arasında, 2013 yılında Somali, Mynamar ve Mali'de; 2014 yılında Libya'da meydana gelen çatışmalarda arabuluculuk faaliyetleri yürütmüştür⁶³.

Türkiye, Rusya ile Ukrayna arasında sürmekte olan savaşın tarafı değildir. Daha açık bir ifade ile savaşın tarafların dışında ve bunlara belirli bir mesafede olan bir devlettir. Bu kapsamda Türkiye, savaşın başından beri gerek söylemleri gerekse eylemleri bakımından aktif ve tarafsız bir politika yürütmüş; taraflara uyumsuzluğun barışçıl yolla çözülmesi çağrısında bulunmuştur⁶⁴. Savaşın sona erdirilmesi söz konusu olmasa da Türkiye, üçüncü kişi olması ve tarafsız tutumu nedeniyle taraflar arasında esir değişimi ve tahıl koridorunun açılması gibi meseleleri arabuluculuk girişimleri ile çözüme kavuşturmuştur⁶⁵.

görüşmelerdeki rolümüz, Güney Filipinler barış sürecine desteğimiz ve Ukrayna ile Rusya Federasyonu arasındaki temasları kolaylaştırmaya yönelik adımlarımız bu çabalarımızın somut örneklerindedir. Bu süreçlerde edindiğimiz önemli bir tecrübe, her sorunun kendine has dinamikleri ve koşulları bulunduğu ve buna bağlı olarak arabuluculuk çabalarının da bu farklılıkları gözetebilen, yeknesaklıktan uzak esnek bir anlayışla yönetilmesi gerektiğidir. Ancak, önleyici diplomasinin bazı altın kurallarının bulunduğu ve ihtilafın niteliği ne olursa olsun uyulması gereken kimi ilkelerin olduğu da unutulmamalıdır. Örneğin herhangi bir aktörün başarılı bir arabuluculuk yapabilmesi için sorunun tüm dinamiklerine vakıf olması ve kalıcı çözümün gerektirebileceği uzun vadeli taahhüdü en başından ortaya koyabilmesi gerekmektedir. Keza, arabulucunun sürecin en başından itibaren esnek ama değerlere dayalı bir strateji ortaya koyabilmesi, ihtilafın taraflarına ortak bir vizyon sunabilmesi ve güvenlerini kazanmış olması yarar sağlayabilmektedir. Türkiye de sahadaki arabuluculuk faaliyetlerini bu genel ilkeler çerçevesinde sürdürmekte ve sağlayacağı katma değere bağlı olarak, sorunun tüm taraflarıyla karşılıklı güven ilişkisi içinde ve belli değerler temelinde hareket etmektedir". **T.C. Dışişleri Bakanlığı:** Uyuşmazlıkların Çözümü ve Arabuluculuk, erişim için bkz. <https://www.mfa.gov.tr/uyusmazliklarin-cozumu-ve-arabuluculuk.tr.mfa> (Erişim Tarihi: 12.01.2023).

⁶³ Eren, s. 122 vd.; Kiraz, s. 233.

⁶⁴ Duran, Burhanettin: "Türkiye'nin Arabuluculuğu Yeni Başladı", SETA, 2022, erişim için bkz. Türkiye'nin Arabuluculuğu Yeni Başladı... | Güvenlik | SETA (setav.org) (Erişim Tarihi: 12.01.2023).

⁶⁵ "Söz konusu savaşın ekonomik sonuçların içinde en çok tartışılanı ve uluslararası toplumun hukuki çözüm arayışı içerisinde olduğu mesele, gıda ürünleriyle ilgilidir. Dünya'daki tahıl arzının yaklaşık üçte biri Rusya ve Ukrayna tarafından sağlanmaktadır. Devam eden çatışmalar dolayısıyla Ukrayna'dan ihraç edilemeyen tahıllara ilişkin sorun, en başta Orta Doğu ve Afrika ülkeleri olmak üzere küresel açıdan açlık ve düzensiz

Türkiye, savaşı her iki devlete komşu olması, savaşın dışında üçüncü kişi olması ve tarafsız dış politikası nedeniyle tarafları bir araya getirme ve çözüm önerileri sunma gücüne sahip bir devlettir. Nitekim tarafların müşterek iradesiyle Türkiye'nin arabuluculuk yapması talep edilmiş, bu kapsamda Türkiye ilki Antalya Diploması Forumu, ikincisi Dolmabahçe Görüşmeleri olmak üzere tarafları bir araya getirebilmiştir.

Rusya ve Ukrayna savaşının barışçıl yolla sona ermesinde Türkiye'nin doğrudan ve dolaylı bir çıkarı bulunmaktadır. Zira savaş, Türkiye'nin yanı sıra başında cereyan etmektedir. Savaşan taraflar Türkiye'nin komşusu olan devletlerdir. Bu devletlerarasındaki savaşın başta Boğazlar ve Karadeniz olmak üzere Türkiye'nin güvenliğini tehlikeye düşürmesi, bir sonraki adım olarak Türkiye'yi savaşa sürüklemesi ihtimal dâhilindedir. Savaş nedeniyle tarafların birbirlerine uyguladıkları yaptırımlar ekonomik krizlere neden olmakta, dolayısıyla Türkiye de bu durumdan etkilenmektedir. Ayrıca savaş nedeniyle milyonlarca kişi göç etmek durumunda kalmıştır. Bu göç rotalarından birisi Türkiye coğrafyası olabilmektedir. Şu halde Türkiye, bu savaşın sona erdirilmesi ve uyuşmazlıkların çözüme kavuşturulması için doğrudan ve dolaylı bir çıkarı sahiptir. Türkiye'nin arabuluculuk faaliyetini gönüllü olarak üstlenmek istemesinin sebeplerinden birisi de budur.

Buraya kadar yapılan açıklamaları kısaca özetlemek gerekirse; Türkiye'nin arabuluculuk alanında deneyime sahip olması, meydana gelen savaşta taraf olmaması, tarafsız bir politika yürütmesi, savaşın etkilerinin ilk anda hissedileceği bir coğrafyada yer alması, savaşın sona erdirilmesinde doğrudan ve dolaylı çıkarlarının bulunması ve nihayetinde tarafları bir araya getirebilme gücünün olması nedenleriyle arabuluculuk yapma vasfını haiz olduğu açıktır.

B. Türkiye'nin Arabuluculuk Yapması İçin “Olgunlaşma” Aşaması Gerçekleşmiş midir?

Arabuluculuk faaliyeti, her iki tarafın kabul edeceği uygun bir zamanda işletilebilir. Bunun için, yukarıda da ifade edildiği üzere, doktrinde “olgun-

göç konusunda ciddi bir güvenlik riski meydana getirmektedir. Bu nedenle Ukrayna limanlarında bekleyen tahıl ve diğer gıda maddelerinin güvenli biçimde ve kısa sürede ihtiyaç sahibi ülkelere ulaştırılması için Karadeniz'den başlayarak denizde bir koridor oluşturulması zarureti doğmuştur. 22.07.2022 tarihinde; Ukrayna, Rusya Federasyonu, Birleşmiş Milletler ve Türkiye'nin katılımıyla ortaya çıkan “Tahıl ve Yiyecek Maddelerinin Ukrayna Limanlarından Emniyetli Sevki Girişimi Belgesi” ile birlikte bu soruna bir çözüm arayışı içerisinde bulunduğu anlaşılmaktadır.”, açıklamalar için bkz. Candan Halhallı, s. 376.

laşma” kavramı kullanılmaktadır. Bu kavram, hâlihazırda devam etmekte olan savaş için önem arz etmektedir. Bu kapsamda, Rusya ile Ukrayna arasında arabuluculuk faaliyeti yürütülebilmesi için olgunlaşma aşamasının gerçekleşip gerçekleşmediği hususu üzerinde durulmalıdır. Bu başlık altında sırasıyla; Rusya, Ukrayna, Avrupa devletleri ve dünyanın geri kalanı bakımından ayrı ayrı açıklamalar yapılması faydalı görünmektedir.

Rusya, 24 Şubat 2022 tarihinde başlattığı savaş neticesinde umduğu neticeleri elde edememiş, ağır ekonomik yaptırımlara maruz bırakılmış ve istila ettiği toprakların bir kısmından çekilmek zorunda kalmıştır⁶⁶. Netice olarak kısa sürede askeri bir zafer elde edememiştir. Bunun yanı sıra Rusya, beklenmedik bir Ukrayna direnişi ile karşılaşmış ve zayıf durumunda kalmıştır. Ayrıca Amerika Birleşik Devletleri ve Avrupa öncülüğündeki Batı ittifakı tarafından ağır askeri, siyasi ve ekonomik yaptırımlara maruz kalmış; deyim yerindeyse uluslararası sistemden izole edilmiştir⁶⁷. Bu haliyle zorda kalan ve umduğunu henüz elde edemeyen Rusya’nın taviz verecek aşamaya geldiği açıktır. Şu halde Rusya bakımından arabuluculuk faaliyetleri için olgunlaşma aşamasının geldiğini söylenebilir. Ancak Rusya, hatırı sayılır bir askeri zafer kazanmak ve masaya daha güçlü oturmak için arabuluculuk faaliyetlerini erteleme amacıyla olabilir. Şu ana kadar Türkiye tarafından yürütülen arabuluculuk girişimlerinin henüz başarıya ulaşmaması, son cümleyi haklı kılmaktadır.

Ukrayna, 24 Şubat 2022 tarihinde başlayan savaş ile birlikte bombardıman altına alınmış ve topraklarının bir kısmı işgal edilmiştir. Ukrayna bu süreçte kolektif meşru müdafaa çağrısında bulunmuş, ancak çağrısına olumlu yanıt alamamıştır. NATO’dan fiili ve askeri yardım beklemiş, ancak NATO savaşa dâhil olmamıştır. Bunun yanı sıra savaş esnasında Avrupa Birliği’ne üyelik başvurusunda bulunmuş, ancak başvurusu reddedilmiştir. Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi’ne başvurarak topraklarının koruma altına alınması için harekete geçilmesini talep etmiş, ancak bu talep Rusya’nın vetosu ile işletilememiştir⁶⁸. Şu halde Ukrayna, umduğu desteği bulamadığı için

⁶⁶ **Bağış**, Bilal: Rusya-Ukrayna Savaşının Küresel Ekonomiye ve Türkiye’ye Etkileri, SETA, Ankara 2022, s. 12-15.

⁶⁷ **Bağış**, s. 12-15.

⁶⁸ “Rusya’nın Ukrayna’ya 24 Şubat 2022’de başlattığı ve halen devam eden saldırılar, BM’nin silahlı çatışmaları önleme yükümlülüğü bağlamında gösterdiği başarısızlıkların en son ve en çarpıcı örneklerinden birisi olmaktadır. Ukrayna Devlet Başkanı Vladimir Zelenski savaşın büyük acılarını yaşayan bir ülkenin lideri olarak Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi’nin (BMGK) 3 Nisan 2022’deki toplantısına video konferans ile katılarak şunları söylemiştir: Peki Güvenlik Konseyi’nin garanti etmesi gereken güvenlik nerede? Güvenlik yok. Güvenlik Konseyi olmasına rağmen hiçbir şey olmamış gibi (...)

taviz verecek aşamaya gelmiştir. Bu kapsamda Ukrayna için arabuluculuk faaliyetleri bakımından olgunlaşma aşamasının geldiği açıktır. Buna mukabil Ukrayna, tek başına, Rus ilerleyişine karşı başarılı bir direniş yapmış, başkent Kiev'i işgalden uzak tutmuş ve Rusların işgal ettiği bazı noktaları tekrar ele geçirmiştir. Bu durum Ukrayna'nın motivasyonunu yükseltmiştir. Dolayısıyla Ukrayna kaybettiği toprakları ele geçirene ve arabuluculuk masasına daha güçlü oturana kadar arabuluculuk girişimlerini erteleme amacında olabilir.

Amerika Birleşik Devletleri ve Avrupa devletleri savaşa fiili olarak dâhil olmamakla birlikte Ukrayna'ya ciddi askeri ve ekonomik yardımlar yapmışlardır. Bu şekliyle Ukrayna'nın işgale karşı direnmesine hizmet etmişlerdir. Ancak bu tutum neticesinde Rusya, Avrupa ülkelerine doğalgaz satışını durdurmuş ve ağır ekonomik yaptırımları uygulamaya sokmuştur. Bu durum Avrupa'da ciddi bir ekonomik krizin başlamasına neden olmuştur⁶⁹. Ayrıca Ukrayna'ya sağlanan devasa askeri yardımlara rağmen savaş sona ermemiş ve Rus işgali bitmemiştir. Bunun neticesinde Avrupa'nın askeri stokları tükenme derecesine gelmiştir. Şu haliyle Avrupa devletleri, Avrupa kıtasında sürmekte olan savaşın kıta içinde başka devletlere sıçramasını önlemek, enerji yaptırımının neden olduğu krizi çözmek ve savaşı sona erdirmek düşüncesindedir. Bu durum Avrupa devletleri bakımından arabuluculuk faaliyeti için olgunlaşma aşamasının geldiğine işaret etmektedir⁷⁰.

Peki, Birleşmiş Milletler'in garanti altına almak için yaratıldığı barış nerede? (...) Herhangi bir saldırganın barışa zorlanmasını sağlamak zorunda olan dünyanın kilit kurumunun etkili bir şekilde çalışamayacağı açıktır" açıklamalar için bkz. **Acer**, Yücel: "Ukrayna Savaşı, BM ve Barışın Korunması", SETA, Sayı: 373, Yıl: 2022, (BM), s. 8, erişim için bkz. A372-2.pdf (setav.org) (Erişim Tarihi: 12.01.2023).

⁶⁹ **Bağış**, s. 12 vd.

⁷⁰ "Avrupa'nın savaşa karşı duruşu ele alınırsa, yaptırımlar merkezi bir rol oynamıştır. Bunun dışında, Avrupalı devletler Ukrayna'ya, sınırlı bir düzeyde de olsa, askeri yardımlar sağlamışlardır. Kamuoyunda gözlemlenebilecek destek azalmaları dışında, Avrupa, askeri yardımlar noktasında başka bir problemle karşı karşıyadır. Bu ayın başlarında, Avrupa Birliği Dışişleri ve Güvenlik Politikaları Yüksek Temsilcisi Josep Borrell, "Çoğu (Avrupalı NATO) üye ülkenin askeri stokları bitti diyemem ama yüksek oranda tükenmiş durumdadır, çünkü büyük bir kapasiteyi Ukrayna'ya sağlıyoruz" dedi. Borrell'in açıklamasından da anlaşılacağı gibi, halkında görülen tükenmişliğin yanı sıra, Avrupa artık askeri kapasitesinin sınırları ile de sınırlanmaktadır. Ekonomi ve enerji odaklı krizler derinleşmeye devam ettikçe ve savaş yorgunluğu arttıkça kamuoyunun ve karar verici mecraların önceliklerinde değişimler gözlemlenecektir. Ukrayna-Rusya savaşının sonucu ise, bu temel değişime bağlı şekillenecektir", açıklamalar için bkz. **Özdemir**, Shkurti Gloria: "Rusya-Ukrayna Savaşına Dönük Batı'nın Yorgunluğu: Savaşın Sonucunu Etkileyecek mi?", SETA, 2022, erişim için bkz. Rusya-Ukrayna

Dünyanın geri kalanı, savaşın sona erdirilmesi için ümidini Birleşmiş Milletler'e çevirmiş durumdadır. Ancak Birleşmiş Milletler'in uluslararası barış ve güvenliği sağlama görevini yerine getiremediği açıktır. Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından alınan kararların tavsiye niteliğinde olduğu ve bağlayıcı bir yanının olmadığı göz önünde bulundurulmalıdır⁷¹. Ayrıca uluslararası barış ve güvenliği tesis etmede asıl yetkili organ olan Güvenlik Konseyi'nin, Konseyin daimi üyesi olan Rusya'nın vetoları nedeniyle harekete geçemediği ve karar alamadığı açıktır⁷². Birleşmiş Milletler sisteminin çalışmadığına tanıklık eden dünyanın geri kalan devletleri, bir arabuluculuk faaliyeti ile savaşın sona erdirilmesi fikrine sahiptir ve bu fikir olgunlaşma aşamasına çoktan gelmiştir⁷³.

Savaşına Dönük Batı'nın Yorgunluğu: Savaşın Sonucunu Etkileyecek mi? | Yorum | SETA (setav.org) (Erişim Tarihi: 12.01.2023).

- ⁷¹ Birleşmiş Milletler Genel Kurulu 2 Mart 2022 tarihinde toplanmış, Rusya'nın Ukrayna'ya başlattığı saldırıyı kınamıştır. Karar; 141 olumlu oy, 5 olumsuz oy ve 35 çekimser oyla kabul edilmiştir, karar için bkz. **Birleşmiş Milletler Genel Kurulu: "Ukrayna'ya Karşı Saldırı"**, ES-11/1 Karar, 2 Mart 2022 Tarih, erişim için bkz. N2229336.pdf (un.org) (Erişim Tarihi: 12.01.2023).
- ⁷² Uluslararası barış ve güvenliğin tesis edilmesi bakımından başlıca sorumlu olan Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi Ukrayna sorunu ile ilgili toplanmış, ancak Konsey daimi üyelerden Rusya'nın vetosu nedeniyle karar alamamıştır. Konseyin beş daimi on geçici olmak üzere toplam on beş üyesi bulunmaktadır. Bu üyelerden daimi üye Rusya ret, Çin çekimser oyu verirken geçici üyelerden Birleşik Arap Emirlikleri ile Hindistan çekimser oy vermişlerdir, kararın içeriği için bkz. **Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi: S/RES/2623(2022)** Karar, 26 Şubat 2022 Tarih, erişim için bkz. N2227132.pdf (un.org) (Erişim Tarihi: 12.01.2023).
- ⁷³ *"BMGK saldırının başlangıcından hemen sonra (26 Şubat 2022'de) yaptığı ilk toplantısında Moskova yönetiminin veto yetkisini kullanması sonucu saldırıyı düzenleyen Rusya'ya karşı herhangi bir karar alamamıştır. Diğer bazı daimi ya da geçici üyeler de bu toplantıda Rusya'nın eylemlerini kınayan konuşmalar yapmakla yetinmiştir. Konseyin on beş üyesinden on biri sunulan karar taslağının lehinde oy kullanırken daimi üye Çin ve geçici üyeler Hindistan ve Birleşik Arap Emirlikleri ise çekimser oy kullanmıştır. ... 23 Mart 2022'de yaptığı bir başka toplantıda BMGK on üç üyenin çekimser kaldığı oylamada Ukrayna'da çatışma bölgelerindeki sivillerin korunmasını ve engelsiz insani erişimin sağlanmasını öngören bir karar tasarısını da kabul edememiştir. Rusya ve Çin hariç diğer daimi üyeler metni Rusya Federasyonu'nun komşusuna karşı saldırganlığını haklı çıkarma girişimi olarak reddetmiştir. ... Ukrayna'ya yapılan saldırı karşısında BM Genel Kurulu 27 Şubat 2022'de olağanüstü toplanabilmiş ve 2 Mart 2022'de 141 lehte, 5 aleyhte ve 35 çekimser oyla Rusya'nın Ukrayna'ya karşı yaptığı "saldırganlığı" kınayan ve Ukrayna'nın toprak bütünlüğünü ve siyasal bağımsızlığını teyit eden bir kararı kabul etmiştir. Ancak söz konusu Genel Kurul kararı kınama dışında Rusya'ya karşı somut herhangi bir tedbir öngörmemiştir. Genel Kurulun atabildiği tek somut adım ise 7 Nisan'da yaptığı toplantıda Rusya'nın İnsan Hakları Konseyi'nden çıkarılması çağrısında bulunması olmuştur. BM Genel Sekreteri Guterres'in çabaları da somut sonuçlar*

Bu başlık altında yapılan açıklamaları kısaca tekrar etmek gerekirse; Rusya ile Ukrayna'nın arabuluculuk masasına güçlü oturma amaçları var olmasına rağmen hâlihazırda devam eden savaşın sürdürülemez olduğu gerçeği ortadadır. Şu halde; devam eden ağır ekonomik, askeri ve siyasi yaptırımlar ile Avrupa kıtasına doğru akan göç durumu Türkiye'nin girişeceği arabuluculuk faaliyetleri bakımından olgunlaşma aşamasının geldiğine işaret etmektedir.

C. Türkiye Arabuluculuk Faaliyeti Kapsamında Ne Yapmalıdır?

Türkiye, 24 Şubat 2022 tarihinde başlayan savaş ile birlikte tarafları İstanbul Dolmabahçe Sarayı'nda bir araya getirmiştir. Taraflar arası iletişim kurma ve müzakere etme yolunu açmış olmasına rağmen görüşmelere katılmamış, dolayısıyla bir çözüm önerisi sunamamıştır. Dolayısıyla Dolmabahçe Görüşmeleri'ni arabuluculuk faaliyeti olarak değerlendirmek mümkün görünmemektedir. Bu durum, diplomatik çözüm yollarından birisi olan dostça girişim olarak nitelendirilebilir.

Dolmabahçe Görüşmeleri öncesinde tarafların Dışişleri Bakanları Antalya'da bir araya gelmiş, "Antalya Diplomasi Forumu" kapsamında ilk defa dışişleri bakanları düzeyinde müzakere etme fırsatını yakalamışlardır. Bu fırsat, Türkiye tarafından sağlanmıştır. Bu görüşmeyi, Dolmabahçe Görüşmeleri'nden ayıran husus, müzakere masasına bu defa Türkiye'de dâhil olmuştur. Bu kapsamda Antalya Diplomasi Forumu'nda gerçekleşen bu görüşmenin bir arabuluculuk faaliyeti olduğu söylenebilir. Zira taraflar arasında iletişim sağlama, müzakere yolunu açma, tarafları bir araya getirme, tarafların tezlerini birbirlerine sunmalarını sağlama bir kolaylaştırma faaliyeti olarak kabul edilmelidir. Ancak bu görüşmeden çözüm neticesi elde edilememiştir⁷⁴.

üretmemiştir. Bir bütün olarak BM ve özellikle BMGK savaşı durdurmakta başarısız kalmıştır. BM'nin ana organları arasında bulunan ancak bağımsız ve tarafsız işleyen Uluslararası Adalet Divanı, Ukrayna'nın başvurusu ve talebi üzerine Rusya'nın Ukrayna'daki askeri operasyonlarını derhal askıya almasını emreden bir ara karar açıklamıştır. Ancak nihai olarak özellikle BMGK'nin Moskova yönetiminin vetosu nedeniyle, Rusya'ya yönelik yaptırımlar içeren ve küresel bağlayıcılığı olan bir karar alamaması, uluslararası toplumun Rusya'ya yönelik ortak ve koordineli bir tutum geliştirerek savaşı durdurmasının önünü açamamıştır. Sonuç olarak uluslararası barışı ve güvenliği ortak eylemlerle korumak ve saldırganı durdurmak için kurulan BM, acilen ihtiyaç duyulan bir durumda daha bu görevini yerine getirememiştir", açıklamalar için bkz. Acer, (BM), s. 12.

⁷⁴ "Rusya ve Ukrayna Dışişleri Bakanları Lavrov ve Kuleba'nın Antalya Diplomasi Forumu'ndaki görüşmelerinden ateşkes çıkmadı. Savaşın seyri henüz ateşkes ve kapsamlı

Devam edecek arabuluculuk girişimleri kapsamında Türkiye'nin tarafların tezlerine uygun ve her iki tarafın kabul edeceği bir çözüm önerisi sunması gerekmektedir. Bu kapsamda, tarafların tezlerinin ne olduğu üzerinde durulmalıdır.

Rusya ileri sürdüğü tez kapsamında; Ukrayna'nın Batı'ya ve NATO'ya yaklaşmasını kendi güvenliği için tehdit olarak görmektedir⁷⁵. Bu kapsamda kendisine yönelen tehditleri bertaraf etmek için Ukrayna'ya karşı "önleyici meşru müdafaa" kapsamında kuvvet kullandığını ileri sürmektedir⁷⁶. Bunun yanı sıra Rusya, Ukrayna'nın tarihsel ve kültürel bir parçası olduğu ve dolayısıyla kendisine ait olması gerektiğini ileri sürmektedir⁷⁷. Ukrayna yönetiminin antidemokratik ve Nazi benzeri bir yönetime sahip olduğunu, Rus kökenli insanlara karşı soykırım suçunu işlediğini dolayısıyla Donbas bölgesinin "self determinasyon hakkına" sahip olduğunu ileri sürmektedir⁷⁸. Bu kapsamda Rusya, kendi desteği ile kurulmuş olan Donetsk

bir barış anlaşmasına varılacak noktada değil. Yine de Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın arabuluculuk önerisiyle başlayan diplomasi sürecinin Antalya'da üçlü bir toplantıyı getirmesi önemli. Bakanlar düzeyinde bu ilk görüşmenin Türk Dışişleri Bakanı Çavuşoğlu'nun "kolaylaştırıcı" rolüyle yapılması Ankara'nın "aktif tarafsızlık" politikasının savaşın seyrine göre barışa ulaşmakta etkili olabileceğinin bir göstergesi", açıklamalar için bkz. Duran, Burhanettin: "Türkiye'nin Arabuluculuğu Yeni Başladı", SETA, 2022, erişim için bkz. Türkiye'nin Arabuluculuğu Yeni Başladı... | Güvenlik | SETA (setav.org) (Erişim Tarihi: 12.01.2023).

⁷⁵ Sönmez/Bıçakçı /Yıldırım, s. 664.

⁷⁶ Önleyici meşru müdafaa, çok güçlü bir saldırı tehdidinin varlığı halinde saldırı gerçekleşmeden de meşru müdafaa ilkesi kapsamında kuvvet kullanılmasını içerir. Ancak saldırı şartı gerçekleşmediğinden dolayı Birleşmiş Milletler Şartı'nın 51. maddesinde aranan şartları sağlamaz. Bu sebeple doktrinde de genel kabul görmemektedir, bkz. Nuhic, Hazir: Uluslararası Hukuk ve Birleşmiş Milletler Kararları Çerçevesinde Saldırı Kavramı, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2010, s. 28; Çullu, Fatih: Uluslararası Güvenlik ve Terörizm Programı Uluslararası Çatışma Hukukuna Göre Önleyici Meşru Müdafaa Doktrinin Gelişimi ve Örnek Olay İncelemesi, Milli Savunma Üniversitesi Alparslan Savunma Bilimleri ve Milli Güvenlik Enstitüsü Müdürlüğü Güvenlik Araştırmaları Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2022, s. 65; Değdaş, Ulaş Can: "Uluslararası Hukukta Önleyici Meşru Müdafaa Hakkı" Anadolu Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt: 1(6,) Yıl: 2018, s. 37; Cömert, İbrahim: Önleyici Meşru Müdafaa ve Uluslararası Hukuktaki Yeri, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Çankaya 2006, s. 78; Dağ, Akın: Birleşmiş Milletler Antlaşması Kapsamında Bireysel Meşru Müdafaa Hakkı Örnek Olay İsrail-Filistin Çatışması, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, İzmir, 2014, s. 97; Halhallı, s. 447.

⁷⁷ Sönmez/Bıçakçı /Yıldırım, s. 663.

⁷⁸ Halhallı, s. 447.

Halk Cumhuriyeti ve Luhansk Halk Cumhuriyeti'nin talebi/daveti ile Donbas bölgesine asker göndermiş ve bu durumu “meşru müdafaa hakkı” kapsamında yaptığını ifade etmiştir⁷⁹.

Buna karşın Ukrayna, 2014 yılında Yanukoviç iktidarının devrilmesinden sonra dış politikasını değiştirmiş ve Batı bloğuna yakınlaşmıştır. Bu kapsamda NATO'ya üyelik için girişimlerde bulunmuştur. Ukrayna, egemen bir devlet olduğunu bu tercihi başta Rusya olmak üzere uluslararası toplumun tüm üyelerinin saygı duyması gerektiğini ifade etmektedir. Bununla birlikte Rusya'nın Kırım ve Donbas (Donetsk ve Luhansk) bölgelerini ele geçirmesini Birleşmiş Milletler Şartı 51. madde kapsamında “silahlı saldırı” olarak nitelendirmekte, bu toprakları tekrar ele geçirme girişimini “meşru müdafaa hakkı” üzerinden temellendirmektedir⁸⁰. Aynı zamanda Ukrayna, Kırım ve Donbas bölgeleri için ileri sürülen self determinasyon hakkının ancak sömürge altında olan halklar için geçerli olduğunu, bu hakkın ayrılma hakkı vermediğini, aksi halde “devletlerin bütünlüğü” ilkesinin ihlal edileceğini ileri sürmektedir⁸¹.

Uluslararası hukuk kapsamında her iki tarafın ortaya attığı tezler bakımından uyumsuzluğa sebep olan konular; “kuvvet kullanma yasağı”, “meşru müdafaa hakkı”, “önleyici meşru müdafaa”, “self determinasyon hakkı” ve “devletlerin topraklarına ve siyasal bağımsızlığına saygı gösterilmesi” şeklinde sıralanabilir. Uyuşmazlık konuları üzerine şu açıklamalar yapılmalıdır:

- Birleşmiş Milletler Şartı bakımından evrensel anlamda kuvvet kullanma yasağı kabul edilmiştir⁸². Bu yasağın tek istisnası meşru müdafaa hakkıdır⁸³. Bunun için bir devletin topraklarına yönelen bir saldırının varlığı

⁷⁹ “Özetle, Rusya Federasyonu'nun Ukrayna'ya yönelik gerçekleştirdiği kuvvet kullanma fiillerinin uluslararası hukuka uygun olduğuna ilişkin ileri sürdüğü temel gerekçeleri: • Rusya Federasyonu'nun topraklarına yönelik tehditler vardır ve BM Andlaşması m. 51 uyarınca Rusya Federasyonu'nun önleyici amaçla meşru savunma hakkı vardır. • Bağımsız Luhansk Halk Cumhuriyeti'ne ve Donetsk Halk Cumhuriyeti'ne yönelik silahlı saldırılar vardır. Bu konuda Rusya Federasyonu'ndan yardım talep edilmiştir; yardım çağrısının gereği olarak da yine BM Andlaşması m. 51 düzenlemesi kapsamında Rusya Federasyonu'nun kolektif meşru savunma hakkı vardır. • Doğru Ukrayna'da bulunan ve içlerinde Rus nüfusun da bulunduğu ayrılıkçı kesimin kendi kaderini tayin hakkına saygı duyulmamıştır; bu kişiler saldırı, aşağılama ve soykırım fiillerine katlanmak zorunda bırakılmıştır. Bu nedenle de Rusya Federasyonu'nun insani müdahale için hukuki gerekçesi vardır. şeklinde listelenerek ifade edilebilir”, açıklamalar için bkz. Halhallı, s. 447; ayrıca bkz. Acer, s. 3.

⁸⁰ Acer, s. 3.

⁸¹ Acer, s. 4.

⁸² Birleşmiş Milletler Şartı 2. madde 4. fıkra.

⁸³ Birleşmiş Milletler Şartı 51. madde.

gerekmektedir⁸⁴. Silahlı saldırı şartı eksikliğinden ötürü önleyici meşru müdafanın geçerliliği uluslararası hukukta tartışmalıdır⁸⁵.

- Self determinasyon hakkı, bir halkın kendi geleceğini tayin etmesi hakkıdır. Bir başka ifade ile bu hak, bir halkın bağımsız devlet kurmak dâhil dilediği devlete bağlı olmayı seçme hakkını belirtmektedir⁸⁶. Tanım içerisinde yer alan halktan ne kastedildiği önem taşımaktadır. Uygulamada yalnızca sömürgeleikten kurtulma durumunda olan halkın self determinasyon hakkının varlığı kabul edilmektedir. Bunun yerine bir devletten ayrılıp bağımsız bir devlet kurulması halinde bu hak geçerli olmaz⁸⁷. Aksi takdirde devletlerin toprak bütünlüğü ilkesi ihlal edilmiş olur. Uluslararası mahkeme kararları da bu yöndedir⁸⁸. Ancak doktrinde, self determinasyon hakkının ayrılma hakkı verdiğine dair görüşlerde bulunmaktadır⁸⁹.

- Uluslararası normlar hiyerarşisinin tepesinde jus cogens kurallar bulunur. Bu kurallar uluslararası hukuk sistemi bakımından emredici hukuk kurallarıdır. Dolayısıyla bu kurallar diğer kurallara göre öncelikle uygulanır ve bunlarla ihtilaf halinde olan kurallar batıldır⁹⁰. Jus cogens kuralların neler olduğuna dair bir liste bulunmamakla birlikte “*kuvvet kullanma yasağı*”,

⁸⁴ Saldırıdan ne kastedildiği Birleşmiş Milletler Genel Kurulu kararıyla tarif edilmiştir. İlgili kararda, “bir devletin ülkesinin başka bir devlet silahlı kuvvetlerince saldırıya ya da işgale uğraması” hali silahlı saldırı olarak nitelendirilmiştir, bkz. **Birleşmiş Milletler Genel Kurulu**: “Saldırının Tanımlanması”, 3314 (XXXIX) Karar, 14 Aralık 1974 Tarih, United Nations General Assembly Resolution 3314 (XXIX) (umn.edu) (Erişim Tarihi: 12.01.2023).

⁸⁵ **Nuhiç**, s. 28; **Çullu**, s. 65; **Değdaş**, s. 37; **Cömert**, s. 78; **Dağ**, s. 97; **Halhallı**, s. 447.

⁸⁶ **Reçber**, Kamuran: Uluslararası Hukuk, Dora Yayınları, Bursa 2014, s. 265.

⁸⁷ **Doğan**, İlyas: Devletler Hukuku, Astana Yayınları, Ankara 2013, s. 186; **Kütükçü**, M. Akif: “Uluslararası Hukukta Self-Determinasyon Hakkı ve Türk Cumhuriyetleri”, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı: 12, Yıl: 2004, s. 274; **Kılınç**, Doğan: “Self Determinasyon İlkesinin Azınlıklar Açısından Değerlendirilmesi”, Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, , Cilt: XII(1-2), Yıl: 2008, s. 976; **Batır**, Kerem/**Aras**, İlhan: “Self-Determinasyon Hakkı ve Filistin Devleti Bağlamında Filistin Sorunu”, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt: 1(1), Yıl: 2011, s. 154 vd.; **Pazarıcı**, s. 148.

⁸⁸ **Uluslararası Adalet Divanı**: “Kosova’nın Bağımsızlık İlanına İlişkin Danışma Görüşü”, 22.7.2011 Tarih, 79. Paragraf, s. 436, 141-20100722-ADV-01-00-EN.pdf (icj-cij.org) (Erişim Tarihi: 03.03.2023).

⁸⁹ **Reçber**, s. 265.

⁹⁰ **1969 Viyana Andlaşmalar Hukuku Sözleşmesi** 53. madde.

“devletlerin toprak bütünlüğü ilkesi” ve “self determinasyon hakkı” jus cogens kuralı olarak kabul edilmektedir⁹¹.

Uluslararası hukukun uyuşmazlık konularına yaklaşımı bu şekildedir. Uyuşmazlık konusu ve uluslararası hukukun yaklaşımı tespit edildikten sonra Türkiye'nin arabuluculuk faaliyeti kapsamında her iki tarafın kabul edeceği, çözümü kolaylaştıran ve çatışmaları sona erdiren bir plan hazırlaması gerekmektedir. Bu plan kapsamında sunulacak teklifler bakımından uygulamada iki seçenek üzerinden hareket edilmektedir. İlk seçeneğe göre; Türkiye'nin çözüme ilişkin sunacağı teklifler, uluslararası hukukun yürürlükteki kuralları ile uyumlu olmalıdır. Bu kapsamda taraflara sunulacak tekliflerde; uyuşmazlık konusuna uygulanabilir nitelikteki uluslararası anlaşmalar, uluslararası mahkeme ve tahkim kararları ile uluslararası örgüt kararları dikkate alınmalıdır⁹². İkinci seçeneğe göre Türkiye sunacağı tekliflerde, doğrudan mevcut hukuk kurallarına dayanmak zorunda değildir. Zira arabuluculuk faaliyeti tarafların iradesi ile başlayan, tarafların kontrolü altında ilerleyen gönüllü bir süreçtir. Dolayısıyla tarafların kabul etmesi halinde Türkiye, hakkaniyet ilkesi (*ex aequo et bono*) temelinde teklifler de sunabilir. İkinci seçenek, arabuluculuk kurumunun esnek yapısına, ayrıca hızlı ve pratik sonuç alma karakterine daha uygun bir seçenektir. Doktrinde de ifade edildiği üzere bu seçenek arabuluculuğun tercih edilme sebebini oluşturan bir seçenektir⁹³.

Bu makalenin kaleme alındığı tarihlerde Rusya ve Ukrayna savaşı hala devam etmektedir. Bu noktada; Türkiye'nin çözüm planı kapsamında sunacağı teklifleri hazırlaması, bunları taraflara kabul ettirmesi, ardından uyuşmazlığı sona erdirecek bir mutabakatın mimarı olması oldukça önemlidir. Birleşmiş Milletler sisteminin uluslararası barış ve güvenliği tesis etmede başarısız kaldığı bir dönemde Türkiye'nin arabuluculuk girişimlerinin çok kıymetli olduğu anlaşılabilir.

⁹¹ Uluslararası Hukuk Komisyonu görüşleri için bkz. **Yearbook of International Law Commission**: Yıl: 1966, s. 248, https://legal.un.org/ilc/publications/yearbooks/english/ilc_1966_v2.pdf, (Erişim Tarihi: 12.01.2023); Uluslararası mahkeme kararları için bkz. **Uluslararası Adalet Divanı**: “Nikaragua'ya Karşı Askeri ve Paramiliter Faaliyetler Hakkında Dava”, 27.6.1986 Tarih, 190. paragraf, s. 90, <https://www.icj-cij.org/public/files/case-related/70/070-19860627-JUD-01-00-EN.pdf>, (Erişim Tarihi: 12.01.2023); Doktrin görüşleri için bkz. **Shaw, M. N** (Çeviri Ed. İ. Kaya): Uluslararası Hukuk, Türkiye Bilimler Akademisi, Ankara 2018, s. 88.

⁹² **Ünyılmaz**, s. 90; **Eren**, s. 90.

⁹³ **Ünyılmaz**, s. 90; **Eren**, s. 90.

SONUÇ

Ukrayna, Sovyetler Birliği'nin çökmesi üzerine 24 Ağustos 1991'de bağımsızlığını ilan etmiştir. Bağımsızlığını ilan etmesine rağmen 2014'e kadar siyasi bakımdan Rusya'ya yakın, Rusya'yı destekleyen hükümetler tarafından yönetilmiştir. Ancak bu durum 21 Şubat 2014 tarihinde değişmiş, Rus destekçisi son devlet başkanı Viktor Yanukoviç'in iktidarı devrilmiştir. Bundan sonra Ukrayna, Batı ve Avrupa Birliği bloğuna yanaşmaya başlamış ve dış politikasını bunun üzerine bina etmiştir. Bu politika değişikliği Rusya ile Ukrayna arasında ilişkilerin gerilmesine neden olmuştur. Bu kapsamda Rusya, 27 Şubat 2014 tarihinde Kırım'a asker çıkararak burayı işgal etmiştir. Ardından 16 Mart 2014 tarihinde Kırım'da referandum yapılmış ve sandıktan %96.77 oranında Rusya'ya bağlanma sonucu çıkmıştır. 17 Mart 2014 tarihinde Kırım Yüksek Konseyi, Rusya'ya katılma yönündeki talebini Rusya'ya iletmiştir. Rusya devlet başkanı Vladimir Putin bu talebi kabul ederek onaylamış ardından Kırım Rusya'ya fiilen katılmıştır. Kırım'ın Rusya'ya katılmasından sonra Ukrayna'nın doğusundaki Rus nüfusunun yoğun olduğu Donetsk ve Luhansk bölgelerinde protesto gösterileri başlamıştır. Protestocular, Ukrayna'dan ayrılmayı ve Rusya'ya katılmayı talep etmiş; bu kapsamda Donetsk ve Luhansk Halk Cumhuriyeti adında bağımsız cumhuriyetler ilan edilmiştir. İlan neticesinde Ukrayna ile ayrılıkçılar arasında sıcak çatışmalar başlamış ve olay uluslararası bir mesele haline gelmiştir. Çatışmaları durdurmak ve ateşkes ilan etmek amacıyla Rusya, Ukrayna ve Donetsk Halk Cumhuriyeti ile Luhansk Halk Cumhuriyeti temsilcileri arasında Minsk Protokolü imzalanmıştır. Bu protokol ateşkesi hedeflese de başarılı olamamış ve çatışmalar durmamıştır.

Rusya ile Ukrayna arasındaki bir diğer gerilim sebebi de Ukrayna ile NATO arasındaki yakınlaşmadır. Rusya bu tercihin, kendisine yönelecek bir saldırıya zemin hazırladığını, dolayısıyla tehdit altında olduğunu iddia etmiştir. Bu kapsamda Ukrayna'dan bu yakınlaşmayı sona erdirmesini talep etmiş, bu talep kabul görmeyince ilişkiler savaş niteliğine bürünmüştür. Rusya ilk hamle olarak 21 Şubat 2022 tarihinde Luhansk ve Donetsk Halk Cumhuriyetlerini bağımsız birer devlet olarak tanımış, ardından 24 Şubat 2022 tarihinde Ukrayna'yı işgale başlamıştır.

Türkiye, savaşın başlamasından itibaren aktif ve tarafsız bir dış politika yürütmüştür. Bu kapsamda uyuşmazlıkların sona erdirilmesi ve çatışmaların durması için arabuluculuk girişiminde bulunmuş ve tarafların dışişleri bakanlarını Antalya Diplomasi Forumu'nda bir araya getirmiştir. Bu savaşın başlamasından itibaren tarafların bakan düzeyinde yüz yüze geldikleri ilk

görüşme olmuştur. Ardından Türkiye'nin dostça girişimi sonucunda taraf heyetleri İstanbul'da Dolmabahçe Görüşmeleri adı altında bir araya gelmişlerdir.

Türkiye'nin yürütmüş olduğu faaliyet arabuluculuk faaliyetidir. Türkiye, arabuluculuk faaliyeti yürütmek bakımından tecrübeli bir devlettir. Rusya ve Ukrayna savaşında taraf değildir. Tarafsız üçüncü kişi konumundadır. Bu nedenle tarafları bir araya getirme ve çözüm önerileri sunma gücüne sahip bir devlettir. Nitekim tarafların müşterek iradesiyle Türkiye'nin arabuluculuk yapması talep edilmiş, bu kapsamda Türkiye Antalya Diplomasi Forumu çatısı altında tarafları bir araya getirebilmiştir.

Rusya ve Ukrayna savaşının barışçıl yolla sona ermesinde Türkiye'nin doğrudan ve dolaylı bir çıkarı bulunmaktadır. Zira savaş, Türkiye'nin yanı sıra cereyan etmektedir. Savaşan taraflar Türkiye'nin komşusu olan devletlerdir. Bu devletlerarasındaki savaşın başta Boğazlar ve Karadeniz olmak üzere Türkiye'nin güvenliğini tehlikeye düşürmesi, bir sonraki adım olarak Türkiye'yi savaşa sürüklemesi ihtimal dâhilindedir. Savaş nedeniyle tarafların birbirlerine uyguladıkları yaptırımlar ekonomik krizlere neden olmakta, dolayısıyla Türkiye de bu durumdan etkilenmektedir. Ayrıca savaş nedeniyle milyonlarca kişi göç etmek durumunda kalmıştır. Bu göç rotalarından birisi Türkiye coğrafyası olabilmektedir. Şu halde Türkiye, bu savaşın sona erdirilmesi ve uyuşmazlıkların çözüme kavuşturulması için doğrudan ve dolaylı bir çıkara sahiptir. Türkiye'nin arabuluculuk faaliyetini gönüllü olarak üstlenmek istemesinin sebeplerinden birisi de budur.

Arabuluculuk için doğru zamanın belirlenmesinde “olgunluk” kavramı kullanılmaktadır. Olgunluk kavramı ile tarafların uyuşmazlık çözümüne en fazla istekli oldukları an kastedilmektedir. Bu kapsamda Rusya ile Ukrayna arabuluculuk masasına güçlü oturmayı amaçlamaktadır. Bu amaç her iki taraf bakımından gerçekleşmemesine rağmen hâlihazırda devam eden savaşın sürdürülemez olduğu gerçeği taraflar için olgunluk aşamasının geldiğine işaret etmektedir. Ayrıca savaş nedeniyle devam eden ağır ekonomik, askeri ve siyasi yaptırımlar, Avrupa kıtasına doğru yaşanan göçler ve uluslararası barış ve güvenliği tesis etme rolü bulunan Birleşmiş Milletler'in başarısızlığı olgunlaşma aşamasının çoktan geldiğine işaret etmektedir. Bu kapsamda Türkiye'nin girişeceği arabuluculuk faaliyetleri çok kıymetlidir.

Arabuluculuk faaliyetleri kapsamında Türkiye tarafların tezlerini de dikkate alarak uygun bir çözüm önerisi sunabilir ve uyuşmazlığın çözümünü kolaylaştırabilir. Bu kapsamda Rusya, genel olarak Ukrayna'nın Batı'ya ve NATO'ya yaklaşmasını kendi güvenliği için tehdit olarak görmektedir.

Kendisine yönelen tehditleri bertaraf etmek için Ukrayna'ya karşı önleyici meşru müdafaa kapsamında kuvvet kullandığını iddia etmiştir. Bunun yanı sıra Rusya, Ukrayna yönetiminin Rus kökenli insanlara karşı soykırım suçunu işlediğini dolayısıyla Donbas bölgesinin self determinasyon hakkına sahip olduğunu ileri sürmektedir. Bu tezlere karşı Ukrayna, Avrupa Birliği ve NATO ile iş birliği yapma politikasını devam ettirmektedir. Ukrayna genel olarak; Rusya'nın muhtelif askeri faaliyetleri neticesinde Kırım ve Donbas (Luhansk ve Donetsk) bölgelerini ilhak girişimini Birleşmiş Milletler Şartı'nın 51. maddesi kapsamında silahlı saldırı olarak nitelendirmekte ve bu bölgeleri tekrar ele geçirme faaliyetlerini "meşru müdafaa hakkı" olarak nitelendirmektedir. Aynı zamanda Ukrayna, Kırım ve Donbas bölgeleri için ileri sürülen self determinasyon hakkının ancak sömürge altında olan halklar için geçerli olacağını, bu hakkın ayrılma hakkı vermeyeceğini, devletin bütünlüğü ilkesinin ihlal edildiğini ileri sürmektedir.

Her iki tarafın ortaya attığı tezler bakımından uyumsuzluğa sebep olan hususlar şunlardır: "*kuvvet kullanma yasağı*", "*meşru müdafaa hakkı*", "*önleyici meşru müdafaa*", "*self determinasyon hakkı*" ve "*devletlerin ülke/toprak bütünlüğüne ve siyasal bağımsızlığına saygı gösterilmesi*". Bu tespit yapıldıktan sonra Türkiye'nin arabuluculuk faaliyeti kapsamında her iki tarafın kabul edeceği, çözümü kolaylaştıran ve çatışmaları sona erdiren bir plan hazırlaması gerekmektedir. Bu plan kapsamında sunulacak teklifler bakımından uygulamada iki seçenek üzerinden hareket edilmektedir. İlk seçeneğe göre; Türkiye'nin çözüme ilişkin sunacağı teklifler, uluslararası hukuk kaynakları kapsamında var olan kurallar ile uyumlu olmalıdır. İkinci seçeneğe göre Türkiye, arabuluculuk kapsamında sunacağı tekliflerde doğrudan mevcut hukuk kurallarına dayanmak zorunda olmayıp hakkaniyet ilkesi temelinde teklifler sunabilir. Zira arabuluculuk faaliyeti tarafların iradesi ile başlayan, tarafların kontrolü altında ilerleyen gönüllü bir süreçtir. İkinci seçenek, arabuluculuk kurumunun esnek yapısına daha uygun bir seçenektir.

Bu makalenin kaleme alındığı tarihlerde Rusya ve Ukrayna savaşı devam etmektedir. Birleşmiş Milletler sisteminin uluslararası barış ve güvenliği tesis etmede başarısız kaldığı bir süreçte Türkiye'nin yürüttüğü arabuluculuk girişimleri yüksek derecede önem arz etmektedir.

KAYNAKÇA

Kitaplar

- Acer**, Yücel/**Kaya**, İbrahim: Uluslararası Hukuk Temel Ders Kitabı, Seçkin Yayınevi, Ankara 2015.
- Bağış**, Bilal: Rusya-Ukrayna Savaşının Küresel Ekonomiye ve Türkiye'ye Etkileri, SETA, Ankara 2022.
- Doğan**, İlyas, Devletler Hukuku, Astana Yayınları, Ankara 2013.
- Eren**, M. Yusuf: Teoride ve Uygulamada Uluslararası Arabuluculuk, Adalet Yayınevi, Ankara 2016.
- Pazarıcı**, Hüseyin: Uluslararası Hukuk, Seçkin Yayınevi, Ankara 2018.
- Reçber**, Kamuran: Uluslararası Hukuk, Dora Yayınları, Bursa 2014.
- Shaw**, M. N (Çeviri Ed. İ. Kaya): Uluslararası Hukuk, Türkiye Bilimler Akademisi, Ankara 2018.

Makaleler

- Acer**, Yücel: “Ukrayna Savaşı, BM ve Barışın Korunması”, SETA, Sayı: 373, Yıl: 2022, s. 1-16, (BM) erişim için bkz. A372-2.pdf (setav.org) (Erişim Tarihi: 12.01.2023).
- Acer**, Yücel: “Rusya'nın Ukrayna'ya Saldırısı ve Uluslararası Hukuk”, SETA, Sayı: 330, Yıl: 2022, s. 1-4, erişim için bkz. P330.pdf (setav.org), (Erişim Tarihi: 12.01.2023).
- Akince**, Bora: “Uluslararası Hukukta Çözüm Mekanizmaları ve Uluslararası Hukukta Uygunluğun Sağlanması Mekanizmaları: Karşılaştırmalı Bir Analiz”, Kırklareli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt: 10(1), Yıl: 2021, s. 99-114.
- Batır**, Kerem/**Aras**, İlhan: “Self-Determinasyon Hakkı ve Filistin Devleti Bağlamında Filistin Sorunu”, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt: 1(1), Yıl: 2011, s. 146-164.
- Bercovitch**, Jacob/**Anagnoson**, J. Theodore/**Wille**, Donnette L.: “Some Conceptual Issues and Empirical Trends in The Study Of Successful Mediation In International Relations”, Journal of Peace Research, Cilt: 28(1), Yıl: 1991, s. 7-17.
- Candan**, Tolga/**Halhallı**, Ozan Emin: “Uluslararası Hukuk Açısından Tahıl Koridoru Andlaşması'nın Kısa Bir Analizi”, Ankara Barosu Dergisi, Sayı: 4, Yıl: 2022, s. 363-403.

- Değdaş**, Ulaş Can: “Uluslararası Hukukta Önleyici Meşru Müdafaa Hakkı” Anadolu Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt: 1(6,) Yıl: 2018, s. 21-40.
- Duran**, Burhanettin: “Türkiye’nin Arabuluculuğu Yeni Başladı”, SETA, Yıl: 2022, erişim için bkz. Türkiye’nin Arabuluculuğu Yeni Başladı... | Güvenlik | SETA (setav.org) (Erişim Tarihi: 12.01.2023).
- Güler**, Mehmet Çağatay: “Rusya-Ukrayna Krizinin Savaşa Evrilen Süreci Sahadaki Durum ve Olası Senaryolar”, SETA, Sayı: 331, Yıl: 2022, s. 1-3.
- Halhallı**, Ozan Emin: “Rusya Federasyonu ve Ukrayna Çatışmasının Uluslararası Hukuk Açısından Kısa Bir Analizi”, Necmettin Erbakan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi (NEÜHFD) Cilt: 5(2) Yıl: 2022, s. 442-464.
- Kaya**, İslam Safa: “Uluslararası Örnekler Çerçevesinde Uluslararası Uyuşmazlıkların Barışçı Çözüm Yolları”, Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi, Cilt: 7(2/1), Yıl: 2017, s. 153-163.
- Kılınç**, Doğan: “Self Determinasyon İlkesinin Azınlıklar Açısından Değerlendirilmesi”, Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt: XII(1-2), Yıl: 2008, s. 949-982.
- Kiraz**, Sami: “Uluslararası Arabuluculuğa Dair Değişen Yaklaşımlar ve Türkiye’nin Arabuluculuğun Dönüşümündeki Rolünün İncelenmesi” Akdeniz İİBF Dergisi, Cilt: 20(2), Yıl: 2020, s. 227-238.
- Kleiboer**, Marieke: “Understanding Success and Failure of International Mediation”, Journal of Conflict Resolution, Cilt: 40(2), Yıl: 1996, s. 360-389.
- Kütükçü**, M. Akif: “Uluslararası Hukukta Self-Determinasyon Hakkı ve Türk Cumhuriyetleri”, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı: 12, Yıl: 2004, s. 259-276.
- Özdemir Shkurti**, Gloria: “Rusya-Ukrayna Savaşına Dönük Batı’nın Yorgunluğu: Savaşın Sonucunu Etkileyecek mi?”, SETA, 2022, erişim için bkz. Rusya-Ukrayna Savaşına Dönük Batı’nın Yorgunluğu: Savaşın Sonucunu Etkileyecek mi? | Yorum | SETA (setav.org) (Erişim Tarihi: 12.01.2023).
- Sönmez**, A. Sait/**Bıçakcı**, Harun/**Yıldırım**, Cuma: “Kırım Sorunu Bağlamında Rusya-Ukrayna İlişkilerinin Analizi”, International Journal of Social Sciences and Education Research Online, Cilt: 1(3), Yıl: 2015, s. 656-670.

Wallensteen, Peter/Svensson, Isak: "Talking Peace: International Mediation in Armed Conflicts", *Journal of Peace Research*, Cilt: 51(2), Yıl: 2014, s. 315-327.

Zartman, I. William/Touval, Saadia: "International Mediation: Conflict Resolution and Power Politics", *Journal of Social Issues*, Cilt: 41(2), Yıl: 1985, s. 27-45.

Tezler

Cömert, İbrahim: Önleyici Meşru Müdafaa ve Uluslararası Hukuktaki Yeri, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Çankaya 2006.

Çullu, Fatih: Uluslararası Güvenlik ve Terörizm Programı Uluslararası Çatışma Hukukuna Göre Önleyici Meşru Müdafaa Doktrinin Gelişimi ve Örnek Olay İncelemesi, Milli Savunma Üniversitesi Alparslan Savunma Bilimleri ve Milli Güvenlik Enstitüsü Müdürlüğü Güvenlik Araştırmaları Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2022.

Dağ, Akın: Birleşmiş Milletler Antlaşması Kapsamında Bireysel Meşru Müdafaa Hakkı Örnek Olay İsrail - Filistin Çatışması, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, İzmir 2014.

Eren, M. Yusuf: Uluslararası Uyuşmazlıkların Çözümünde Arabuluculuk Yöntemi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Konya 2014.

Nuhiç, Hazir: Uluslararası Hukuk ve Birleşmiş Milletler Kararları Çerçevesinde Saldırı Kavramı, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2010.

Öğütçü, Büşra: Barışı İnşa Sürecinde Bir Çatışma Çözüm Stratejisi Olarak Uluslararası Arabuluculuk: Bosna Hersek ve Dağlık Karabağ Örnekleri, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı Uluslararası İlişkiler Bilim Dalı Doktora Tezi, Bursa 2022.

Ünyılmaz, Habip: Uluslararası Toplumda Uyuşmazlıkların Diplomatik Yollarla Çözümü, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı Milletlerarası Hukuk Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Bursa 2016.

Topaloğlu, Fatih: Avrupa Birliği'nin Uluslararası Arabuluculuk Rolü: Kosova ve Gürcistan Örnekleri, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler

Enstitüsü Avrupa Birliği ve Uluslararası Ekonomik İlişkiler Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2021.

Turhan, Rabia: Cezayir'in Mali'deki 2012 Krizine Yönelik Arabuluculuk Faaliyetleri, İstanbul Medeniyet Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2022.

Birleşmiş Milletler Kararları

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu: “Saldırının Tanımlanması”, 3314 (XXXIX) Karar, 14 Aralık 1974 Tarih, United Nations General Assembly Resolution 3314 (XXIX) (umn.edu) (Erişim Tarihi: 12.01.2023).

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu: “Ukrayna'ya Karşı Saldırı”, ES-11/1 Karar, 2 Mart 2022 Tarih, erişim için bkz. N2229336.pdf (un.org) (Erişim Tarihi: 12.01.2023).

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu: “Ukrayna'nın Toprak Bütünlüğü”, 68/262 Karar, 27 Mart 2014 Tarih, erişim için bkz. Microsoft Word - N1345517.doc (un.org), (Erişim Tarihi: 12.01.2023).

Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi: S/RES/2623 (2022) Karar, 26 Şubat 2022 Tarih, erişim için bkz. N2227132.pdf (un.org) (Erişim Tarihi: 12.01.2023).

Mahkeme Kararları

Uluslararası Adalet Divanı: “Nikaragua'ya Karşı Askeri ve Paramiliter Faaliyetler Hakkında Dava”, 27.6.1986 Tarih, 190. paragraf, s. 90, <https://www.icj-cij.org/public/files/case-related/70/070-19860627-JUD-01-00-EN.pdf>, (Erişim Tarihi: 12.01.2023).

Uluslararası Adalet Divanı: “Kosova'nın Bağımsızlık İlanına İlişkin Danışma Görüşü”, 22.7.2011 Tarih, 79. Paragraf, s. 436, 141-20100722-ADV-01-00-EN.pdf (icj-cij.org) (Erişim Tarihi: 03.03.2023).

İnternet Kaynakları

T.C. Dışişleri Bakanlığı: Uyuşmazlıkların Çözümü ve Arabuluculuk, erişim için bkz. <https://www.mfa.gov.tr/uyusmazliklarin-cozumu-ve-arabuluculuk.tr.mfa> (Erişim Tarihi: 12.01.2023).

Yearbook of International Law Commission: Yıl: 1966, https://legal.un.org/ilc/publications/yearbooks/english/ilc_1966_v2.pdf, (Erişim Tarihi: 12.01.2023).